

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΙΕΡΗΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΜΑΧΑΙΡΑ

I

Ἡ μοναδική ἐξωτερική μαρτυρία πού διαθέτουμε γιά τόν Κύπριο μεσαιωνικό χρονογράφο Λεόντιο Μαχαιρᾶ, εἶναι τοῦ Γάλλου περιηγητῆ Bertrandon de La Broquière, ὁ ὁποῖος καταγράφει μιὰ προσωπική του συνάντηση μέ τόν Μαχαιρᾶ στά 1432 (De La Broquière 1922, 106-121). Ἔτσι, μόνη, οὐσιαστικά, πηγή ἄμεσων καί ἔμμεσων βιογραφικῶν στοιχείων γιά τόν Μαχαιρᾶ, παραμένει τό ἴδιο τό ἔργο του, ἡ *Ἐξήγησις τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου, ἡ ποία λέγεται Κρόνακα, τουτέστιν Χρονικόν*.

Ἀπ' αὐτό ξεκινώντας πρῶτος ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας στά 1873, συγκέντρωσε κάποια βιογραφικά στοιχεία γιά τόν Μαχαιρᾶ στήν εἰσαγωγή του στόν Β' τόμο τῆς *Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης* (Σάθας 1873, ρκη'-ρλα'). Ἡ πρωτοποριακή ἐκείνη προσπάθεια τοῦ Σάθα περιορίζεται, ὡστόσο, στήν πρωτοβάθμια ἐπισήμανση χωρίων τοῦ *Χρονικοῦ*, στά ὁποῖα ἀπαντοῦν μνεῖες γιά τόν πατέρα, τούς ἀδελφούς καί γιά τόν ἴδιο τόν συγγραφέα. Δέν προχωρεῖ, δηλαδή, σέ ἐπεξεργασία τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν μέ σκοπό νά φτάσει σέ κάποιον ἀκριβέστερο προσδιορισμό τοῦ ἔτους γέννησης τοῦ Μαχαιρᾶ. Ἐπισημαίνει, πάντως, ὅτι ὁ πατέρας τοῦ χρονογράφου, Σταυρινός Μαχαιρᾶς, ἀκμάζει περί τά τέλη τοῦ 14ου αἰώνα· ἐντοπίζει, ἀκόμη, τή μαρτυρία τοῦ De La Broquière γιά τόν Μαχαιρᾶ στόν τρίτο τόμο τοῦ κλασικοῦ ἔργου τοῦ M. L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan* (Παρίσι, 1855)· ὁμως ἀποφεύγει νά προχωρήσει σέ μιὰ, κατά προσέγγιση ἔστω, χρονολόγηση τοῦ Λεοντίου.

Στά 1932 – πάνω, δηλαδή, ἀπό μισόν αἰώνα, ὕστερα ἀπό τή θεμελιακή ἐργασία τοῦ Σάθα – ὁ Richard M. Dawkins προχωρεῖ στή συνδυαστική μελέτη ὀρισμένων στοιχείων πού προσφέρει τό κείμενο τοῦ *Χρονικοῦ* καί, σέ συσχετισμό μέ τήν ἐξωτερική μαρτυρία πού παρέχει ὁ De La Broquière, καταλήγει σέ μιὰ συγκεκριμένη πρόταση γιά τή χρονολογία γέννησης τοῦ χρονογράφου. Τό ἔτος πού προτείνει ὁ Dawkins καί ἔχει ἔκτοτε παγιωθεῖ, εἶναι τό 1380 (Dawkins 1932, 16).

Τέσσερα χρόνια ὕστερα ἀπό τήν ἐργασία τοῦ Dawkins, ὁ Λοῖζος Φιλίππου, σέ διάλεξή του πού δόθηκε τήν 1 Μαρτίου 1936 στόν φιλολογικό σύλλογο «Κινύρας» Πάφου καί δημοσιεύθηκε τήν ἐπόμενη χρονιά σέ συλλογικό τόμο, διαφωνεῖ μέ τήν ἄποψη τοῦ Dawkins καί ὑποστηρίζει ὅτι ἡ γέννηση τοῦ Μαχαιρᾶ πρέπει νά τοποθετηθεῖ μέσα στή δεκαετία 1350-1360 (Φιλίππου 1937, 75-76).

Αὐτές εἶναι οἱ δύο ἀπόψεις πού ἔχουν γιά τήν ὠρα προταθεῖ ἀπό τούς μελετητές ὡς πρός τή χρονολογία γέννησης τοῦ Μαχαιρᾶ. Ἡ ἐντύπωσή μου εἶναι ὅτι κάθε ἄλλο παρά κλείνουν τό θέμα. Πρῶτα - πρῶτα, ἀποκλίνουν σέ τέτοιο βαθμό μεταξύ τους

– μέγιστη απόκλιση 30 χρόνια (1350 - 1380), μικρότερη 20 χρόνια (1360 - 1380) –, ώστε η υιοθέτηση τής μᾶς ἢ τής ἄλλης ὀδηγεί αὐτόματα καί σέ ἄλλου τύπου προβληματική γιά μείζονα θέματα πού ἀφοροῦν τή σχέση τοῦ συγγραφέα Μαχαιρᾶ μέ τό ἔργο του. Ἐκώμη, ἡ ἄποψη πού ἔχει παγιωθεῖ, αὐτή τοῦ Dawkins, εἶναι κατά τή γνώμη μου καί ἡ πιό ἀτυχή, ἐνώ ἡ ἄποψη τοῦ Φιλίππου φαίνεται ὅτι πέρασε σχεδόν ἀπαρατήρητη. Εἶναι ἐνδεικτικό, λ.χ., ὅτι ἀκόμη καί ὁ Dawkins, σέ μεταγενέστερη ἐργασία του γιά τόν Μαχαιρᾶ, ἐπανέρχεται στή χρονολογία 1380 (Dawkins 1945, 3). Δέν φαίνεται, δηλαδή, νά γνωρίζει τήν ἔνσταση τοῦ Φιλίππου ἢ τουλάχιστον δέν μπαίνει στόν κόπο νά τήν συζητήσει.

Μέ τή μελέτη αὐτή, προτείνεται μιά ἄποψη πού βρῖσκεται σέ διαμετρική ἀντίθεση πρὸς ἐκείνην τοῦ Dawkins καί συγκλίνει πρὸς αὐτήν τοῦ Φιλίππου.

Ἡ ἄποψη αὐτή προκύπτει ἀπό τήν ἐφαρμογή δύο διαφορετικῶν ὑποθέσεων ἐργασίας. Ἡ μία ἀκολουθεῖ τήν ἴδια πορεία πού ἀκολούθησαν καί οἱ παλαιότεροι μελετητές. Ἐντλεῖ, δηλαδή, τό ὕλικό τῆς καί στηρίζει τά ἐπιχειρήματά τῆς στή συνεξέταση τῶν ἄμεσων τεκμηρίων πού παρέχει τό κείμενο τοῦ *Χρονικοῦ* καί τά ὁποῖα ἀφοροῦν τήν ἐμπλοκή τοῦ Μαχαιρᾶ καί τῆς οἰκογένειάς του σέ πολιτικά καί πολεμικά δρώμενα τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἄλλη, εἰσάγει στόν ὅλο προβληματισμό τῆς χρονολόγησης τοῦ συγγραφέα, στοιχεῖα πού προέρχονται ἀπό τήν ἐξέταση τῆς «βιωματικῆς» (ἢ ὄχι) σχέσης τοῦ δημιουργοῦ μέ τό ἔργο του, ὅπως ἡ σχέση αὐτή προκύπτει ἀπό συγκεκριμένες θεματικές καί ἀφηγηματικές ἐπιλογές του. Φυσικά, στήν κριτική πράξη, οἱ δύο αὐτοί μέθοδοι ἐργασίας δέν διαχωρίζονται, ἀλλά γίνεται προσπάθεια νά ἐφαρμοστοῦν συμπληρωματικά, ὥστε ἡ μιά νά ἐπιβεβαιώσει, νά προεκτείνει, νά φέρει ἀπό ἄλλη σκοπιά, εἴτε καί νά ἐλέγξει τά πορίσματα πού προσφέρει ἡ ἄλλη.

Ἔτσι, λοιπόν, πρῶτον δοῦμε ἀναλυτικά τά ἄμεσα στοιχεῖα χρονολόγησης τοῦ Μαχαιρᾶ, τά ὁποῖα παρέχει τό ἴδιο τό κείμενό του (ἀρκετά ἀπό τά ὁποῖα ἔχουν – καθώς θά δοῦμε – ἤδη ἐντοπιστεῖ καί σχολιαστεῖ ἀπό τούς παλαιότερους μελετητές), ὀφείλουμε νά δώσουμε κάποια στοιχεῖα πού νά δικαιολογοῦν τήν χρήση τεκμηρίων πού προέρχονται ἀπό τήν ἐφαρμογή τῆς δεύτερης μεθόδου. Τή σύνδεση, δηλαδή, δίου καί θεματικῶν ἐπιλογῶν ἢ ἀφηγηματικῆς ὀργάνωσης τοῦ κειμένου.

II

Ἄς δοῦμε πρῶτα τά ἀριθμητικά στοιχεῖα πού μᾶς παρέχει μιά γενική καί συνολική κατόπτευση τοῦ κειμένου τοῦ *Χρονικοῦ*, μέ βάση τά «βιβλία», τίς παραγράφους καί τίς σελίδες μέ τίς ὁποῖες ἐμφανίζεται στήν ἔκδοση τοῦ Dawkins (μόνο ὁ χωρισμός σέ τρία μέρη εἶναι δικός μου).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ (89 §§, 40 σελίδες)

Βιβλίο Α' = §§ 1-89 = 40 σελ. (εἰσαγωγικό: ἀπό τήν ἐπίσκεψη τῆς Ἁγίας Ἐλένης στήν Κύπρο ἕως τή στέψη τοῦ Πέτρου Α': 1359)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ (509 §§, 253 σελίδες)

Βιβλίο Β' = §§ 90-281 = 95 σελ. (Βασιλεία Πέτρου Α': 1359-1369)

Βιβλίο Γ' = §§ 282-598 = 158 σελ. (Βασιλεία Πέτρου Β': 1369-1382)

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ (104 §§, 42 σελίδες)

Βιβλίο Δ' = §§ 599-627 = 10 σελ. (Βασιλεία Ἰακώβου Α': 1382-1398)

Βιβλίο Ε' = §§ 628-702 = 32 σελ. (Βασιλεία Γιάνου: 1398-1432)

Βιβλίο Στ' = §§ 703-713 = 3 σελ. (Βασιλεία Ἰωάννη Β': 1432-1458)

Οἱ τελευταῖες δέκα παράγραφοι (τό «βιβλίο» Στ') ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀνεπεξέργαστο ὑλικό σημειώσεων, τό ὁποῖο καί ὑφολογικῶς διαφοροποιεῖται σέ τέτοιο βαθμό ἀπὸ τό ὑπόλοιπο κείμενο, ὥστε ὁ Σάθας καί ὁ Dawkins νά θεωροῦν πιθανό ὅτι δέν γράφτηκαν ἀπὸ τόν Μαχαιρᾶ. Προσωπικά δέν ἔχω καμιά ἀμφιβολία ὅτι τό ἔργο τοῦ Μαχαιρᾶ τερατίζεται στά 1432 καί θά διευκρινήσω περισσότερο τήν ἀποψή μου αὐτή ἀμέσως παρακάτω.

Ἄν, πάντως, ἔτσι ἔχει τό πράγμα, τότε εἶναι φανερό ὅτι θρῖσκόμεστε μπροστά σ' ἓνα ἔργο μέ τριμερή δομή. Αὐτό πιστοποιεῖται τόσον ἀπὸ τήν ποσοτική κατανομή τῶν κύριων ὄγκων του, ὅσο καί ἀπὸ ἄλλα στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τή θεματική καί τήν ἀφηγηματική δομή του καί πού δέν μποροῦμε νά τά συζητήσουμε ὅλα ἐδῶ.

Ὡς πρὸς τήν τριμερή δομή, νομίζω ὅτι αὐτή προβάλλεται μέ ἐνάργεια, ἀπὸ τό γεγονός ὅτι ἔχουμε ἓνα εἰσαγωγικό μέρος πού καταλαμβάνει 89 παραγράφους ἢ 40 ἐντυπες σελίδες (Βιβλίο Α'), ὅσο, δηλαδή, πάνω - κάτω καί τό ἐπιλογικό πού ἀποτελεῖται ἀπὸ 104 παραγράφους ἢ 42 σελίδες (Βιβλία Δ' καί Ε'). Ἐνῶ τό δεύτερο, κύριο καί κεντρικό μέρος ἐκτείνεται σέ 509 παραγράφους ἢ 253 σελίδες (Βιβλία Β' καί Γ').

Ἡ εἰκόνα αὐτή ἀντιστοιχεῖ σέ μίαν ἄρτια ἀπό καλλιτεχνική ἀποψη σύλληψη καί ἀφηγηματική ἐκτέλεση, ἐννοῶ μέ ἐκπληκτικές ἐσωτερικές ἀνταποκρίσεις καί συμμετρίες, ἢ ὁποῖα εἶναι τό ἀποτέλεσμα, κατὰ τήν κρίση μου, τῆς συνειδητῆς πρόθεσης τοῦ συγγραφέα Μαχαιρᾶ νά συνθέσει τό ἔργο του μέ στόχο τή συμμετρική, δηλαδή τήν καλλιτεχνική ἐκφραση τοῦ ὑλικοῦ του. Ὅχι, δηλαδή, ὡς ἀπλό ἄθροισμα διαφόρων ἱστορικῶν συμβάντων, ἀλλά ὡς ἓνα ὄργανικό σύνολο ἐτερόκλητων καί ἐτερογενῶν στοιχείων (ἐννοῶ ὄχι μόνο ἱστορικῶν, ἀλλά καί μυθοπλαστικῶν), τά ὁποῖα συγκροτοῦν, ὡς κείμενο, ἓνα ἀναγνωρίσιμο σύστημα ἀμοιβαίων σχέσεων καί ποικίλων ἄλλων ἀλληλεξαρτήσεων.

Ἐτσι, τό εἰσαγωγικό μέρος φωτίζει καί ἐρμηνεύει τήν καταστροφή πού περιγράφεται στό ἐπιλογικό τρίτο μέρος. Ἐνῶ, τό δεύτερο μέρος τοῦ *Χρονικοῦ* χαρακτηρίζεται ἀπὸ τήν ξεκάθαρη θεματική του ὁμοιογένεια καί ἐπιβάλλεται, κυρίως, ὡς ὁ κεντρικός, ἀλλά καί ὡς ὁ ἀσύμμετρο μεγαλύτερος ὄγκος τοῦ κειμένου. Θέμα του τό συνταρακτικό γιά τόν Μαχαιρᾶ γεγονός τῆς δολοφονίας τοῦ «μυθικοῦ» του ἥρωα Πέτρου τοῦ Α' (1369) καί ἡ προσπάθεια νά ἀφηγηθεῖ συνδυαστικά, δηλαδή μέ δημιουργικό τρόπο, τόσο τά γεγονότα πού ὀδήγησαν στή δολοφονία αὐτή, ὅσο καί ὅλες τίς ἐπιπτώσεις καί τίς προεκτάσεις της μέσα στήν περίοδο πού ἀκολοῦθησε. Ἐπιπτώσεις καί προεκτάσεις πού ὁ Μαχαιρᾶς τίς βλέπει (καί τό δείχνει στόν ἀναγνώστη του) νά φτάνουν ἔως σχεδόν καί τό τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Πέτρου Β' (1382).

Ἐνα μόνο στοιχεῖο γιά τό βαθμό τῆς παράτασης καί τῆς ἔκτασης αὐτῶν τῶν ἐπιπτώσεων, ἀποτελεῖ τό γεγονός ὅτι ἡ ἔξορία τῆς ρηγαινας Ἐλεωνόρας ἀπὸ τήν Κύπρο, ἔξορία πού τόσο τή φοβήθηκαν οἱ «καβαλλάρηδες» ὅταν φανερώθηκε ἡ μοιχεία της στά 1365, θά γίνει, ἐν τέλει, μόλις στά 1378. Ἐτσι, τά κυριότερα πολιτικά

καί πολεμικά δρώμενα τῆς ταραγμένης δεκαετίας πού ἀκολούθησε τῆ δολοφονία τοῦ Πέτρου Α΄, στηρίζονται σέ (ἢ σχετίζονται μέ) ἰδιωτικές ραδιουργίες καί πολιτικές ἴντριγκες τῆς φοβερῆς αὐτῆς γυναίκας, ὁ περιβόητος δῖος τῆς ὁποίας στάθηκε ἀφορμή γιά νά υἱοθετήσῃ ὁ Μαχαιρᾶς τήν ἀκόλουθη βαρειά κρίση γιά τή φύση τοῦ θηλυκοῦ γένους:

Γινώσκετε ἀπού μέναν ὅ,τι ποῖον ἐπάθαν οἱ ἀνθρώποι ὅπου ἀγαποῦν τέσ γυναῖκες καί πιστεύουν εἰς τά λογία τους· ὅτι τό νά τούς ἀγαποῦν δυνατά, τότε γυρεῦγουν νά τούς ἀποβάλλουν, καί ταγίζουν τους πράματα θραστικά καί μαγίες, καί τά μύρια κακά, καί λυγές πράσσουν, καί εἰς τό ὕστερον διά ἕναν λόγον θανατώννουν τους· καί πολομοῦν ὡς πολομᾶ ἡ ἀρκοῦδα, τό νά στηρνάσῃ κολακεύει τόν ἀνθρώπον ἢ τό ζῶον τό ἀρσενικόν, καί τό νά πῆσῃ εἰς ἔσμιξιν μετά της, καί ν΄ ἀποστηρνάσῃ, τότε θανατώννει το· εἰ δέ ἡ ἀγάπη εἰς ἀνθρώπου εἶνε πολλά βαθεῖα, διότι ἀγαπᾶ τήν γεναῖκαν ὀλλίγον ὀλλίγον ὡς πού νά τελειωθῇ ἡ τελειωμένη ἀγάπη, ἡ μισᾶ την ὀλλίον ὀλλίον ὡς πού νά τήν ἀξαπολύσῃ τελείως· Εἰ δέ [ἡ ἀγάπη] <ἡ σκάλα> τῆς γυναικός ἕναν σκαλίν ἔχει· ἄν σέ ἀγαπᾶ [πολομᾶ σου χίλια κακά νά τήν ἀγαπᾶς, καί μέσα εἰς ἐκεῖνα τά κακά προξενᾶ σου θάνατον,] <θανατώννει σε> καί ἄν σέ μισᾶ, γυρεῦγει χωρίς κώλυσι νά σε ξηφτειάσῃ (§ 576)¹.

Ἡ δολοφονία, δηλαδή, τοῦ Πέτρου Α΄ ἐπηρεάζει δραστικά καί τήν ἐξέλιξη τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Πέτρου Β΄, μιάς περιόδου πού, ὅπως τήν ἀντιλαμβάνεται καί τήν ἀφηγεῖται ὁ Μαχαιρᾶς, δέν εἶναι, παρᾶ ἡ φυσιολογική ἐξέλιξη, κορύφωση καί ἐξάντληση τῶν φανερῶν εἴτε καί ἀφανῶν μηχανισμῶν, καθώς καί τῶν ἄλλων διεργασιῶν πού ἔθεσε σέ κίνηση ἡ δολοφονία τοῦ Πέτρου Α΄.

Ἔτσι, λοιπόν, δέν εἶναι συμπτωματικό πού ἡ βασικότερη τομῆ τοῦ ἔργου, ἀπό τήν ἀποψη τῆς μορφῆς, τῆς ἀφηγηματικῆς του δηλαδή ὀργάνωσης, ὅσο καί ἀπό τήν ἀποψη τοῦ περιεχομένου του, εἶναι ἡ ἀνοδος τοῦ Πέτρου Α΄ στόν θρόνον τοῦ ρηγᾶτου τῆς Κύπρου στά 1359. Ἡ φράση «ὡς τοῦ ρέ Πιέρ», εἶναι φράση - κλειδί μέ τήν ὁποία διακρίνεται ἡ ἱστορική τύχη τῆς Κύπρου στήν πρῖν καί στήν μετά τόν Πέτρο περίοδό της. Λ.χ.:

Ἦξεύρετε, ὅτι ἀφ' ὄν ἐπῆραν οἱ Λατῖνοι τήν Κύπρον ὡς τοῦ ρέ Πιέρ, (§ 87).

Ὡς ὅτι ἐξηγήθηκά σας πῶς ἐστράφην τό ρηγᾶτον ἀπέ τούς Ρωμαίους καί ἐδόθην τοῖς Λατίνους, καί πῶς ἐφέραν ξενικούς διά τήν βλέπισιν τοῦ τόπου, καί

1. Γιά ὅλα τά παραθέματα ἀπό τό Χρονικό τοῦ Μαχαιρᾶ, χρησιμοποιοῦ τήν ἔκδοση τοῦ Dawkins (= Dawkins 1932, τόμ. Α΄) καί παραπέμπω στίς ἀριθμημένες παραγράφους τῆς (§§). Ὅλες οἱ ὑπογραμμίσεις στό κείμενο εἶναι δικές μου. Οἱ γωνιώδεις ἀγκύλες < > εἶναι τοῦ Dawkins καί ἀφοροῦν διορθώσεις πού ὑπάρχουν στό κείμενο. (Ἡ Dawkins βασίζει τήν ἔκδοσή του στό βενετικό χφο). Χρησιμοποιοῦ μόνες ὀρθογώνιες ἀγκύλες [] γιά τήν ἐνσωμάτωση στό κείμενο παραλλαγῶν ἢ συμπληρώσεων πού προέρχονται ἀπό τό χφο τῆς Ὁξφόρδης καί οἱ ὁποῖες, στήν ἔκδοση Dawkins, βρίσκονται στό κριτικό ὑπόμνημα. Γιά κάποια δικά μου διευκρινιστικά σχόλια, μέσα στό κείμενο, χρησιμοποιοῦ διπλές ὀρθογώνιες ἀγκύλες [[]].

πῶς ἐποίκαν τὰς ἀσίζας, καὶ πῶς ἐμόσαν ὁ ρήγας καὶ οἱ καθαλλάριδες νὰ τοὺς κρατοῦν, καὶ πῶς ἐφέραν λογάδες λατίνους καὶ ἐκτίσαν ἐκκλησίες, καὶ πολλὰ πράγματα, καὶ πῶς οἱ ρηγάδες ἐγέννοντο ὡς τοῦ ρέ Πιέρ· ἀπέ τόν ποιόν θέλω ξηγηθῆν ὅσον νὰ δώση ὁ Θεός νὰ τό ξηγοῦνται εἰς τόν κόσμον (§ 99).

Ἐπειδὴ προσπαθήσουμε νὰ δώσουμε μὴν ἀπάντηση στό ἐρώτημα γιατί ὁ Μαχαιρᾶς ἐπέλεξε αὐτό τό σημεῖο τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου του ὡς ὀργανική τομή ἀνάμεσα σ' ὅσα παλαιότερα ἱστορικά γεγονότα ἀφηγήθηκε ἀδρομερῶς στό εἰσαγωγικό μέρος τοῦ ἔργου του καὶ σ' ὅσα πρόκειται ν' ἀφηγηθεῖ στή συνέχεια μέ ἕνα σαφῶς διαφορετικό, πῶς προσωπικό ὕφος καί, φυσικά, μέ λεπτομερέστερο τρόπο.

Ἡ ἀποψή μου εἶναι ὅτι ἡ τομή «ὡς τοῦ ρέ Πιέρ», εἶναι τόσο ὀργανική γιὰ τήν ὅλη σύλληψη καὶ ἀφηγηματική ὀργάνωση του ἔργου, ὥστε πρέπει νὰ ὑπαγορευτῆκε ἀπό μὴν ἐξίσου ὀργανική τομή στή σχέση του συγγραφέα μέ τό ἀφηγούμενο ὕλικό του. Θεωρῶ, δηλαδή, πολύ λογική τήν ἐξήγηση ὅτι ὁ συγγραφέας Μαχαιρᾶς κάνει ἐδῶ μὴν τομή ἀνάμεσα σ' ὅσα γεγονότα βρῖσκονται πίσω ἀπό τὰ δικά του βιογραφικά ὄρια, πέρα, δηλαδή, ἀπό τίς δυνατότητες τῆς προσωπικῆς του μνήμης καὶ σέ ὅσα ἀφοροῦν τήν καθαυτὴ δική του ἐποχή. Ἄν, δηλαδή, ὑποθέσουμε ὅτι ἡ γέννησή του συμπίπτει μέ τή στέψη τοῦ Πέτρου τοῦ Α' (± 1359), θά δοῦμε ὅτι δικαιολογοῦνται τόσο οἱ κρίσιμες γιὰ τή δομή τοῦ ἔργου ἀφηγηματικές καὶ θεματικές ἐπιλογές του, ὅσο καὶ οἱ πάμπολλες νύξεις του γιὰ ἀμεση ἐμπλοκή του ἴδιου ἢ ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας του σέ διάφορα ἱστορικά γεγονότα τῶν ἐτῶν 1360, 1373-74, 1382, 1385, 1402, 1426 καὶ 1427.

Ἀπό τήν ἄλλη, μὴν τοποθέτηση τῆς γέννησής του στά 1360, δικαιολογεῖ καὶ τό ὅτι τό Χρονικό του περατώνεται μέ τήν ἀφήγηση τῶν γεγονότων τοῦ 1432, μέ ὄριο τήν ἀναχώρησή του γιὰ τήν πρεσβεία στήν Μικρὰ Ἀσία, ἀμέσως ὕστερα ἀπό τό θάνατο τοῦ Γιάννου καὶ τῆ στέψη τοῦ Ἰωάννη Β'.

Μίλησα, ὅμως, πῶς πάνω γιὰ ὀργανικό τέλος τοῦ κειμένου τοῦ Μαχαιρᾶ στά 1432, καὶ νομίζω πῶς θά πρέπει νὰ σχολιάσω κάπως περισσότερο αὐτή τήν παρατήρηση.

Ἦδη ἀναφέραμε ὅτι οἱ παλαιότεροι μελετητές θεωροῦν ὅτι τό Χρονικό τελειώνει στά 1432. Ὁρθῶς, δηλαδή, ἐπισημαίνουν τήν ὕφολογική διαφοροποίηση τῶν τελευταίων σύντομων ἐγγραφῶν, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται σέ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1433-1458. Ὁ Dawkins, μάλιστα, ρητᾶ ὑποθέτει ὅτι δέν ἀνήκουν στόν Μαχαιρᾶ.

Ἡ χρονογραφία τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ [...] τελευτᾶ εἰς τήν ἐν ἔτει 1432 ἀνάγρησιν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Β'. (Σάθας 1873, ρλα')

The book has no clear and definite ending, and the last entries are brief and disjointed; they look rather like chronological jottings not yet worked up into a connected narrative, and may possibly not be Makhairas at all. (Dawkins 1945, 5)

Ἄπ' ὅ,τι βλέπουμε, ὁ Dawkins δείχνει νὰ προβληματίζεται γιὰ τό ἄν τό ἔργο περατώνεται ὀργανικά στά 1432, ἢ ἄν, στήν πραγματικότητα, παρέμεινε ἀνολοκλήρωτο. Μία τέτοια ὑπόθεση, δέν εἶναι βέβαια ἀπρόσμενη, ἀφοῦ, σύμφωνα μέ τήν ἀποψη τοῦ Dawkins, ὁ Μαχαιρᾶς εἶναι, στά 1432, μόλις 52 χρόνων. Ὡστόσο, ἡ προσεκτική ἀνάγνωση τοῦ κειμένου, δέν ἀφήνει νομίζω καμιά ἀμφιβολία ὅτι τό ἔργο τοῦ

Μαχαιρᾶ τελειώνει (καί τελειώνεται) μέ τήν περιγραφή τοῦ θανάτου τοῦ ρήγα Γιάνου στά 1432, πού, καθώς δηλώνεται στό κείμενο, εἶναι ἡ φυσική προέκταση τῆς καταστροφῆς στήν Χοιροκοιτία (1426). Ὁ Φιλίππου, μάλιστα, προχωρώντας ἀκόμη πιό πολύ καί, φυσικά, ὑπερβάλλοντας, θεωρεῖ ὅτι «τό χρονικό του σταματᾶ ἔως τό 1426 καί οἱ σημειώσεις πού προστεθήκανε γιά γεγονότα ἀπό τοῦ 1426 μέχρι τοῦ 1458 φαίνεται πώς γίνηκαν ἀργότερα» (Φιλίππου 1937, 77). Ἴδού, λοιπόν, ἡ – ὑπ’ αὐτούς τούς ὄρους – τελευταία παράγραφος τοῦ ἔργου:

Καί εἰς τές ἰ΄ ἰουνίου αὐλῶν ἐππεσεν ὁ ρήγας εἰς μεγάλην ἀρωστίαν καί ἐπίαστην, καί ἐπέικεν ὁ θεός τό θέλημάν του ἀπέ τόν καλόν μας ἀφέντην τόν ρέ Τζέβιον, ὁ πγοιός ἀφ’ ὄν τόν ἐπῆραν [[ἐννοεῖ ἐδῶ τή σύλληψη τοῦ Γιάνου στή μάχη τῆς Χοιροκοιτίας τό 1426]] πγίόν δέν ἐγέλασεν ἀπό τήν πικρίαν του· ὁ πγοιός ἐποῖκεν ἕναν χρόνον εἰς τό κρεβάτιν πιασμένος χέρια καί πόδια, καί ἐλαλοῦσαν πῶς τόν ἐφαρμακέψαν οἱ Σαρακηνοί. Ἐκτισεν πολλά ἀπλίκια· ἐτέλλειωσεν τό καστέλλιν καί τά σπίτια διά νά κάθεται, διατί ἡ αὐλή ἐκάην. Ὁ πγοιός ἦτον σοφός, δυνατός, καί ἔμορφος ἄνθρωπος, καί καλός· καί ἀφ’ ὄν ἐπέθανεν ἡ γεναῖκα του, ἄλλην δέν ἀγρώνισεν. Καί ἡ βουλή του δεν ἀφῆκεν νά ποίση τίς ὀρέξεις του, καί ἐξηλώνναν τον· καί ἐβάλαν πολλά δανεικά. Καί ἐψηφίσαν τό δικόν του εἰς ἀσήμιν καί χρουσαφίν, πέτρες καί τζουέλλια, καί ἔξαζεν διακόσιες χιλιάδες ὀνομίματα· διότι οἱ Σαρακηνοί τό νησίν αἰχμαλωτεῦσαν το, καί εὐρέθησαν του καί δύο χιλιάδες δουκάτα χρυσᾶ, καί ἐπῆραν τα καί ἀγοράσαν τζαμιλόττια διά τήν πάγαν τοῦ σουλτάνου (§ 702).

Καθώς εἶχα τήν εὐκαιρία νά ὑποστηρίξω ἄλλοῦ (Πιερῆς 1987, 121-139), αὐτό τό τέλος τοῦ ἔργου δέν εἶναι τυχαῖο, ἀλλά τό φυσικό κλείσιμο μιᾶς συγγραφικῆς προσπάθειας πού φιλοδόξησε νά ἐκφράσει μέ δημιουργικό τρόπο τά ἱστορικά γεγονότα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας ἀπό τήν πλήρη ἀκμή τοῦ ρηγάτου τῆς στά χρόνια τοῦ πανένδοξου, δαιμόνιου, δυνατοῦ ἀλλά συνάμα σκληροῦ, ἄδικου καί ἀνήθικου Πέτρου Α΄, ἔως τήν πανωλεθρία τῆς Χοιροκοιτίας, τήν ἀτίμωση καί τόν θάνατο ἀπ’ τό μαράζι αὐτῆς τῆς ντροπῆς, τοῦ ἔντιμου καί καλοῦ, ἀλλά «ἀχαμνοῦ» ρήγα Γιάνου.

Τό τέλος, δηλαδή, τοῦ ἔργου τοῦ Μαχαιρᾶ, προβάλλει μιάν ὀργανική ἀντιπαράθεση πρὸς τήν ἀρχή του. Ὁ ρήγας Γιάνος καί ἡ μοίρα του θρῖσκονται, κατά τήν ἀντίληψη (τήν ἱστορική καί τήν καλλιτεχνική) τοῦ Μαχαιρᾶ, στόν ἀντίποδα τοῦ Πέτρου Α΄. Ὁ τελευταῖος ὑπῆρξε ὁ ἀδιαμφισβήτητος νικητής, ὁ φόβος καί ὁ τρόμος τῶν Σαρακηνῶν, ὁ ρήγας πού ἔδωσε στό βασίλειο τῆς Κύπρου τό μεγαλύτερο κύρος στό χώρο τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ὁ Γιάνος θά γνωρίσει τή μεγαλύτερη, τήν πιό ἐξουτελιστική ἦτα ἀπό τούς Σαρακηνούς. Ὁμως ὁ Πέτρος θά ὑποκύψει στόν δαίμονα τῆς πορνείας καί θά ὀδηγηθεῖ, μέσα ἀπό κορυφαῖες ἰδιωτικές δραματικές ἐξελίξεις, στήν αὐτοκαταστροφή. Μιά καταστροφή, ὡστόσο, πού καθώς τό ἀφήνουν νά ὑποδηλωθεῖ διάφορα πλάγια μικροσχόλια τοῦ ἀφηγητῆ Μαχαιρᾶ, σημαίνει καί τήν μεγαλύτερη ἀτυχία τῆς Κύπρου, πού στερεῖται τόν ἰκανότερο ρήγα τῆς, στήν ἡλικία τῶν 40 μόλις χρόνων. Ὁ Γιάνος, ἦταν ὁ ἀντίποδας τοῦ ρήγα Πέτρου, ἄφογος δηλαδή ἀπό ἠθικῆς πλευρᾶς, τόσο στόν ἰδιωτικό ὅσο καί στό δημόσιο βίο του, ἀλλά στό πολιτικό καί τό πολεμικό ἐπίπεδο, ἀποδείχτηκε ἀνεπαρκῆς.

Ἔτσι δέν εἶναι τυχαῖο πού ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο περιγράφει ὁ Μαχαιρᾶς τόν

Γιάνο, στοχεύει σέ μιάν ἔμμεση ἀντιπαράθεσή τους πρός τόν Πέτρο Α΄. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἀπό πολλά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν στήν ἀφηγηματική διεκπεραίωση γεγονότων καί πράξεων πού τούς ἀφοροῦν. Ἐδῶ ἄς σημειώσω, μόνο, ὅτι τό ὕστερο σχόλιο τοῦ Μαχαιρᾶ γιά τήν ἐντιμότητα τοῦ Γιάνου (« Ὁ πγοιός ἦτον σοφός, δυνατός, καί ἔμορφος ἄνθρωπος, καί καλός· καί ἀφ' ὄν ἐπέθανεν ἡ γεναῖκα του, ἄλλην δέν ἀγρώνισεν» § 702), ὑποχρεωτικά παραπέμπει ἢ ἀπλῶς προϋποθέτει, γιά τόν ἐπαρκή ἀναγνώστη, τά ἀφθονα σχόλια πού ἀφοροῦν τήν «ἀνηθικότητα» τοῦ Πέτρου τοῦ Α΄. Λ.χ. «Καί εἰς κοντολογία ἀντροπίασεν οὐλες τέσ κυράδες τῆς Λευκωσίας, [μικρές καί μεγάλες,] τέσ ποιές εἶνε μεγάλη ἀντροπή νά τέσ ἀνοματίσωμεν». (§ 259).

III

Θά περάσουμε τώρα νά ἐξετάσουμε, μέ ἀναλυτικό τρόπο, ἐκεῖνα τά σημεῖα τοῦ *Χρονικοῦ* πού μάς παρέχουν ἄμεσα τεκμήρια γιά τή χρονολόγηση τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ.

1. Μιλώντας γιά τά ἀξιώματα πού ὑπῆρχαν στήν Κύπρο, ὁ Μαχαιρᾶς ἀναφέρεται στήν ὀρθή ἀπό ἱστορική ἄποψη διάκριση ἀνάμεσα σέ μόνιμους καί πρόσκαιρους τίτλους ἀξιωμαίων καί σημειώνει ὅτι ὀρισμένα ἀξιώματα πού ἔως τήν ἐποχή τοῦ ρήγα Πέτρου τοῦ Α΄ εἶχαν ἰσχύ μόνιμου χαρακτήρα, ἄρχισαν, μετά τό θάνατό του, νά τά ἀλλάζουν:

Ἀθθυμοῦμαι τόν Βισκούνην, τόν πράχτορα καί τά δελοιπά ἴφικια καί δέν τ' ἀλλάξαν ποτέ· ἀμμέ μετά τόν θάνατον τοῦ ρέ Πιέρ οὔλους ἀλλάσαν τους (§ 88).

Ἡ περικοπή αὐτή σαφέστατα δηλώνει ὅτι οἱ δυνατότητες τῆς προσωπικῆς μνήμης τοῦ Μαχαιρᾶ ἔφταναν ἔως καί πρῖν ἀπό τό θάνατο τοῦ Πέτρου τοῦ Α΄, δηλαδή λίγα ἔστω χρόνια πρῖν ἀπό τό 1369, χρονιά τῆς δολοφονίας τοῦ ἐν λόγω ρήγα. Μά ὅπως δὲν πῆγαιναν ἔως καί τό 1358 (ἢ 1359), τή χρονιά δηλαδή τῆς στέψης τοῦ Πέτρου Α΄, ἀφοῦ μιλώντας γιά αὐτό τό γεγονός ὁ Μαχαιρᾶς χρησιμοποιεῖ τή φράση:

Ἡῦρα γραμμένον, ὅτι ὁ ρέ Οὔγγες ἔστεψεν τόν υἱόν του <τόν Περρήν> ρήγα τῆς Κύπρου ζώντα του, τῆ κδ' νοεβρίου αἰτη' Χριστοῦ (§ 86).

Καί ἀμέσως παρακάτω:

Καί ἀλλοῦ ἠῦρα γραμμένον, ὅτι μετά τόν θάνατον τοῦ ρέ Οὔγγες ἐστέφθη ὁ ρέ Πιέρ τῆ κυριακῆ τῆ κδ' νοεμβρίου αἰτη' Χριστοῦ ἀπό χειρός τοῦ φρέ Γκή τέ Ἰμπελῆν, ἀδελφός τοῦ ἀφέντη τοῦ Ἀρσεφίου, ἐπίσκοπος Νεμεσοῦ, εἰς τήν Ἀγίαν Σοφίαν, ρήγας τῆς Κύπρου (§ 90).

Συνεπῶς, ἡ προσωπική του μνήμη δέν φτάνει ἔως καί τό θάνατο τοῦ Οὔγου Δ΄ καί τῆ στέψη τοῦ Πέτρου Α΄, ἀφοῦ γιά τό γεγονός αὐτό προτιμᾷ νά δώσει καί τίς δύο ἐκδοχές πού τοῦ παρέχουν οἱ γραπτές πηγές (1358 καί 1359), χωρὶς νά εἶναι σέ θέσι

νά επιλέξει ανάμεσα στίς δύο.

Τά στοιχεία μάλιστα αυτά μᾶς διευκολύνουν, νομίζω, νά θεωρήσουμε ὅτι ὅταν λέει «ἀθθυμούμαι», ἡ θύμηση αὐτὴ ἀφορᾷ λίγα μόνο χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1369 (χρονιὰ δολοφονίας τοῦ ρήγα Πέτρου Α'). Πιστεύω, δηλαδή, ὅτι ὁ Λεόντιος πρέπει νά ἦταν τῆ χρονιὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Πέτρου στήν πρώτη παιδική του ἡλικία, ἅς ποῦμε ἀνάμεσα πέντε καὶ ἑννέα χρόνων: ἀφοῦ ἡ προσωπική του μνήμη φτάνει λίγα μόνο χρόνια πρὶν ἀπὸ τῆ χρονολογία αὐτῆ· ἀφοῦ τὸ γεγονός τῆς δολοφονίας τοῦ ρήγα εἶναι τὸ συνταρακτικότερο γεγονός στήν ἱστορική συνείδηση τοῦ Λεοντίου, ἀλλά καὶ αὐτὸ πού βαραίνει περισσότερο στό θέμα τῆς σύλληψης καὶ τῆς ὀργάνωσης τοῦ κειμένου του, τὸ γεγονός δηλαδή πού ἐπηρεάζει τήν ὅλη μορφοποίηση τῆς ἀφήγησής του· ἀφοῦ ἡ μορφή τοῦ ρήγα αὐτοῦ, γιά τόν ὁποῖο ὁ Μαχαιρᾶς δέν φειδωλεῖται τούς θετικούς χαρακτηρισμούς («καὶ ὄμορφον κορμίν καὶ θαλίσιμος ἄνθρωπος καὶ γνωστικός καὶ σοφός καὶ χαριτωμένος ἀπού τόν Θεόν καὶ φανταστικός», § 250), πῆρε τέτοια μυθική διάσταση στή συνείδηση τοῦ συγγραφέα Μαχαιρᾶ, ὥστε νά σημαδέψει τόν χαρακτήρα τοῦ ὄλου ἔργου του· κτλ, κτλ. Θά χρειαστεῖ νά ἐπανέλθουμε σέ μερικά ἀπὸ αὐτά τά θέματα μέ πιό ἀναλυτικό τρόπο.

Ἄς σημειωθεῖ, τώρα, ὅτι τά παραπάνω στοιχεία ἔχουν σχολιαστεῖ ὄχι μέ τήν ἀπαιτούμενη προσοχή ἀπὸ τόν Dawkins καὶ νομίζω ὅτι ἀποτελοῦν καὶ τὸ μεγάλο πρόβλημα γιά τῆ θεωρία του. Εἶναι περιεργο ὅτι ἐνώ οἱ γενικότερες παρατηρήσεις τοῦ ἄγγλου ἑλληνιστῆ, εἶναι πάντοτε προσεχτικές καὶ εὐστοχες, ἐντούτοις σά νά τίς ξεχνᾷ ὅταν ἐπιχειρεῖ νά χρονολογήσει τόν Μαχαιρᾶ. Ἔτσι, καὶ μολονότι διατυπώνει τήν καίρια παρατήρηση ὅτι «the personal tone and the detailed character of the chronicle begin in the middle of the fourteenth century, very markedly in the description of the later years of Peter I» (Dawkins 1932, 16), ἐντούτοις ἡ μαρτυρία τοῦ Μαχαιρᾶ γιά τῆ δυνατότητα τῆς μνήμης του ν' ἀντλεῖ στοιχεία ἀπὸ τήν περίοδο πού προηγείται τῆς δολοφονίας τοῦ Πέτρου, σχολιάζεται ὡς ἑξῆς:

Then in § 88 he says «I remember», [...] but this need not mean that he himself could remember that actual year [...] We may well suppose that he was drawing upon his elder friends, as he more than once tells us he did (Dawkins 1932, 16).

Μιά τέτοια ἐξήγηση, ὅμως, δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ πειστική, προκειμένου γιά ἓναν συγγραφέα ὁ ὁποῖος εἶναι πολύ προσεχτικός στό θέμα τῆς δήλωσης τῶν πηγῶν του. Ἀπεναντίας, θεωρῶ ὅτι πρέπει νά προσεχτεῖ ἰδιαίτερα ἡ χρήση τοῦ ρήματος «ἀθθυμούμαι» καὶ νά τῆς ἀποδοθεῖ ἡ κατάλληλη σημασία. Ἔχω τήν ἐντύπωση, δηλαδή, ὅτι χρησιμοποιώντας τὸ συγκεκριμένο ρῆμα, ὁ Μαχαιρᾶς κυριολεκτεῖ, προσδιορίζοντας ἔτσι καὶ τὸ ὄριο στό ὁποῖο μπορεῖ νά φτάσει ἡ δυνατότητα τῆς προσωπικῆς του μνήμης. Ἄλλωστε, ὅταν καταγράφει γεγονότα μέ βάση τῆ μνήμη ἢ τίς μαρτυρίες ἄλλων, αὐτοὶ ἀναφέρονται πάντοτε καὶ ὄχι ἀπλῶς μέ τὸ ὄνομά τους, ἀλλά καὶ μέ τήν ιδιότητά τους. Λ.χ.:

(α) καθὼς μοῦ τὸ εἶπεν ὁ κυρ παπά Φίλιππος (§ 40).

(β) Καί εἶπεν μοῦ τὸ ἡ πεθθερά τοῦ Γεωργίου, ἡ Μαρία. τοῦ Νούζη τοῦ Καλογήρου, τοῦ γερακάρη τοῦ σίρ Γχαρρὴν τέ Ζιπλέτ εἰς τὸ χωρίον τήν Γαλά-

ταν, ὅτι ἀγωνίζετον καί ἔδουλεύεν του, καί ἔξευρέ το (§ 238).

(γ) Καί εἰς τούτην τήν λογὴν ἐπέρασεν ἡ αὐτὴ δουλεία, ὡς γοιόν ἐγὼ ἔμαθα ἀπὸ τήν κυρά Λόζε τήν βυζαστριάν τῶν κόρων τοῦ σίρ Σιμόντ τ' Ἀντιότζε, ἡ ποία ἦτον παροίκισσα τοῦ κούντη τε Ρουχᾶς, καί κείνη ἔξευρέν το καθολικά, ἡ μάνα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Μαγείρου (§ 249).

(δ) ὡς γοιόν μοῦ τό εἶπεν ὁ κοντοσταύλης τῆς Κύπρου (§ 683).

Ὅπως καί νά ἔχει τό πράγμα, θά χρειαστῆ νά ἐπανέλθομε στό στοιχεῖο αὐτό, στήν ἰδιαιτέρη, δηλαδή, σημασιολογικὴ ἀπόχρωση πού ἀφήνει στό κείμενο ἡ ἐπιλογή τοῦ ῥήματος «ἀθθυμοῦμαι» καί ἡ ὁποία σαφῶς παραπέμπει, κατὰ τὴ γνώμη μου, στήν πρῶτη παιδικὴ ἡλικία τοῦ συγγραφέα.

2. Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο χρονολόγησιν τοῦ Μαχαιρᾶ, προκύπτει ἀπὸ τὴ συνδυαστικὴ ἐξέταση τῶν ὄσων μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸν πλουσιότερο ἄνθρωπο τῆς Κύπρου, τὸν περιβόητο νεστοριανό Sir Francis Lakha. Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ ὅσα μᾶς ἀφηγεῖται στίς §§ 91-96 καί 452, γίνεται φανερό ὅτι ἡ κορύφωση τῆς εὐμάρειας γενικότερα τῆς Ἀμμοχώστου καί εἰδικότερα τοῦ Lakha, συμπίπτει μὲ τὴ βασιλεία τοῦ Πέτρου τοῦ Α΄:

Καί μίαν ἡμέραν [[ὁ Λαχᾶς]] ἐποῖκεν μέγαν παρτίς, καί ἐπειπεν τοῦ ρηγός χάρισμα δέκα χιλιάδες δουκάτα, διότι ὁ ρέ Πιέρ ἐποῖκεν ἀδελφοσύνην μετὰ του (§ 94).

Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀμμοχώστου, ἡ λεηλασία τῶν ἀδελφῶν Λαχᾶ καί ἡ δυστυχία τῶν δύο παιδιῶν τοῦ Francis Lakha, συμπίπτουν μὲ τὴ βασιλεία τοῦ Πέτρου Β΄ καί ὀφείλονται, κατὰ τὸν Μαχαιρᾶ, στίς πολιτικὲς ἐξελίξεις τοῦ 1373-74 πού ὀδήγησαν στήν κατάληψη τῆς Ἀμμοχώστου ἀπὸ τοὺς Γενουάτες:

[Καί ὅλα τὰ καλά ἐχάθησαν ἀφ' ὃν ἐστέφθην ὁ υἱός τοῦ ρέ Πιέρ ὁ Περρῆς διὰ τό σκάνταλον τό ἐγένην μὲ τοὺς Γενουδίσιους, καί ἐπῆγαν εἰς τὴν Συρίαν] (§ 91).

Καί ἤτζου ἐπῆραν τοῦ πρίντζη περίτου παρὰ ἄν'αν μιλοῦνιν δουκάτα καί τὴν γεναῖκαν του, καί [ἦτον καί κείνος ἀποκλεισμένος εἰς τὸν Ἅγιον Ἰλαρίον] <κείνον εἶχάν τον εἰς τὴν φυλακὴν>, καί ἐπῆραν τὴν Ἀμμόχουστον [καί ἐπιάσαν τὸν ρῆγαν καί ἐφυλακίσαν τον καί τοὺς καθαλλάριδες, καί ἐκουρτζέψαν καί μικροὺς καί μεγάλους, καί αἰχμαλωτίσαν τό νησίν· καί ἐπῆραν καί τόσον βίον ἀπὲ τὸν Λαχανεστούρην καί τὸν ἀδελφόν του, ὁπού εἶχαν δύο μιλοῦνια δουκάτα. Καί ἐμαρτυρίσαν καί πολλοὺς, διὰ νά μολογήσουν τό δικόν τους.] <καί ἐκδῦσαν τοὺς πτωχοὺς, καί αἰχμαλωτεῦσαν τοὺς καθαλλάριδες καί τοὺς πουρτζέζιδες> (§ 452).

Στὴν § 96 ὁ Μαχαιρᾶς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι εἶδε ὁ ἴδιος μὲ τὰ μάτια του τὴν δυστυχία στὴν ὁποία περιέπεσαν τὰ παιδιὰ τοῦ Λαχᾶ, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀρπαγὴ τῆς Ἀμμοχώ-

στου από τούς Γενουάτες και τό θάνατο τοῦ πατέρα τους:

<Καί ἀπό θανάτου του ἐδυστυχέσαν τά παιδιά τοῦ σίρ Φρασές, ὁ Τζολές κραζόμενος Ἰωσήφ, καί ὁ Τζετζίους ὁ λεγόμενος Γεώργιος.> [Εἶχεν ὁ Λαχανεστούρης δύο παιδιά παλλικάρια· καί ὄνταν ἐπῆραν οἱ Γενουβίσοι τήν Ἀμμόχουστον καί ἐβάλαν τιν εἰ(ς) σάκκον καί αἰχμαλωτίσαν τιν,] ὁ ποῖος Γεώργιος ἐσκοτώσεν ἄνθρωπον εἰς τήν Ἀμμόχουστον καί ἤρτεν εἰς τήν Λευκωσίαν καί <ἐμπῆκεν εἰς τό σπιτάλλιν>, [ἐφίννιασεν εἰς τό σπιτάλλιν,] καί τόσην ἤτον ἡ πτωχειά του ὅτι ἐσημάνισκε τές καμπάνες εἰς τό σπιτάλλιν καί διδοῦσαν του καί ἔτρωγεν, καί εἶδα τον μέ τά ἴμματία μου. Καί ὁ Ἰωσήφ ἴπραματεύγετον εἰς τήν Ἀμμόχουστον, [ἐγίνην γρουτάρης καί ἐγύριζεν εἰς τά χωριά] καί κάθα λλίγον ἔρχετον εἰς τήν χώραν καί ἐκάθετον μέ τόν ἀδελφόν του πτωχοῦλλικος, καί εἶδα καί κείνον (§ 96).

Ἐφοῦ, λοιπόν, τούτη ἡ «ξαφνική μεταστροφή τῆς τύχης» γιά τόν Λαχᾶ καί ἡ συνεπακόλουθη δυστυχία τῶν παιδιῶν του, συμβαίνουν ἀμέσως ὕστερα ἀπό τήν κατάληψη τῆς Ἀμμοχώστου ἀπό τούς Γενουάτες (1374), μποροῦμε νά θεωρήσουμε ὅτι ὁ Μαχαιρᾶς πρέπει νά ἐγινε αὐτόπτης μάρτυρας αὐτῆς τῆς δυστυχίας τοῦ Γεωργίου καί τοῦ Ἰωσήφ Λαχᾶ μέσα στή δεκαετία πού ἀκολούθησε (1374-1384). Τό συμπέρασμα αὐτό εἶναι ἀπαγορευτικό γιά τήν τοποθέτηση τῆς γέννησης τοῦ Μαχαιρᾶ στά 1380, ἐνῶ κάνει πιθανότερη μιὰ χρονολόγησή της κατά δέκα ἢ καί εἰκοσι χρόνια ἐνωρίτερα.

Ἐπ' εὐκαιρία, μάλιστα, τῆς ἀναφορᾶς στά γεγονότα τοῦ 1373-74, κρίνω σκόπιμο νά σημειώσω ἐδῶ τή γενικότερη σημασία τους γιά τήν ὅλη συγγραφική προσωπικότητα τοῦ Μαχαιρᾶ.

Ὅποιος διαβάσει προσεχτικά ὄλο τό Χρονικό, νομίζω πώς θά συμφωνήσει ὅτι δύο εἶναι τά θέματα πού ἔχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στή διαμόρφωση τῆς ιστορικής καί συγγραφικῆς συνείδησης τοῦ συγγραφέα του, ἔχουν κατά κάποιον τρόπο σημαδέψει ἀνεξίτηλα τήν προσωπικότητά του. Ἡ δολοφονία τοῦ Πέτρου Α' καί τό μίσος του ἀπέναντι στούς Γενουάτες πού ἔχει ὡς ἀφετηρία του τά γεγονότα τοῦ 1373-74. Ἄλλωστε μέ βάση αὐτά καί τίς προεκτάσεις τους ἐρμηνεύει ὄλες τίς συμφορές πού βρῖσκουν σέ κατοπινά χρόνια τήν Κύπρο. Καί δέν εἶναι τυχαῖο πού καί τά δύο συμβαίνουν μέσα στήν ἴδια πενταετία (1369-1374).

Μιά πενταετία πιστεύω κρίσιμη καί γιά τή διαμόρφωση τῆς προσωπικότητας τοῦ Λεοντίου ἂν δεχτοῦμε ὅτι τά γεγονότα αὐτά τά διώνει στήν παιδική του ἡλικία. Θεωρῶ δηλαδή ὅτι περιγραφές ὅπως, λ.χ., αὐτές τῶν §§ 153, 362, 368, 421, 443, 441, 451 καί 453, εἶναι ἀπίθανο ν' ἀπέχουν ἐφτά ὀλόκληρα χρόνια πρῖν ἀπό τή γέννηση τοῦ Μαχαιρᾶ. Ἀπεναντίας ἡ θερμοκρασία μέ τήν ὁποία ὁ συγγραφέας συνειδητᾶ ἡ ἀσύνειδα ἐμποτίζει στά συγκεκριμένα σημεῖα τήν ἀφήγησή του, δείχνει ὅτι περιγράφει ἂν ὄχι γεγονότα πού τά ἔζησε ἀπό κοντά, ὅπως δῆποτε μιὰ κατάσταση τήν ὁποία ἐβίωσε εἴτε ὡς κλίμα, λ.χ., τρόμου εἴτε ὡς ἀτμόσφαιρα ἠθικῆς ἐξαθλίωσης. Ἰδού, γιά λόγους οἰκονομίας, ἕνα μόνο σχόλιό του, πού ἀφορᾶ τό θέμα τῶν καταδοτῶν στά γεγονότα τοῦ 1373, καί τό ὁποῖο δείχνει μιὰ βιωμένη ἀγανάκτηση καί συγκίνηση:

Καί κάτινες άπιστοι Κυπριώτες από τήν ζήλαν τους έδώχναν τους άπού ζήλαν παλαιάν εκείνους άπού έθέλασιν· και οί Γενουδίσοι ώς έχθροί και ώς εκείνοι όπου έθέλα ν' άφεντέψουν τόν τόπον, και έπλημελούσαν νά δλλιγάνουν τόν τόπον, και όσους έδειχναν, χωρίς νά τούς ξετάσουν, έκωλοσύρναν τους και έφουρκίζαν τους· μέσα εις τούς δειλοπούς και επιάσαν τόν Ψιχίδην και τούς ν' του [τους] συντρόφους, οί ποιγοι κατά τόν παράβουλόν τους διαλαλημόν έποϊκαν τό νά πολομούν τέσ δουλειές τους, και έβάλαν τους στεκάμενους εις τ' άμάξια δημμένους, και έβράζαν τέσ δοντάκρες και έκατζουρίζαν τά κριάτα τους, και έφουρκίζαν τους.

Καί εις τάς ιη' δικεθρίου τής αυτης έχρονίας ατογ' Χριστου, όμοίως [επιάσαν] έναν Γλίακαν [παπ(ά) Ηλίαν] ιερέαν του Χριστου, διατί ητον μετά τους, έπηραν τον και έφουρκισαν τον τό μεσανυκτικόν· οί άπιστοι κοπέλλοι όπου τούς έδειχναν! και πώς τά έβάσταξεν ό δίκαιος κριτής; 'Αμμέ [τουτα ούλα έγίνονται] διά τάς πολλάς και άμέτρητες άμαρτίες [άπου ειχεν τό νησίιν] έπαρραχώρησεν ό Θεός [νά παιδευτούν από τούς Γενουδίσους] (§§ 440-441).

Ή ακόμη είναι ένδεικτικό πώς όταν, ύστερα από τήν αναλυτική περιγραφή τών συγκρούσεων ανάμεσα στους Φράγκους και στους Γενουάτες, θέλει νά δώσει μιάν επιλογική έρμηνεία για τούς λόγους που χάθηκε ή 'Αμμόχωστος στά 1374, χρησιμοποιεί τό πρώτο πληθυντικό πρόσωπο, «διά τά πολλά μας κακά» (§ 421), «διά τά άμαρτίας μας» (§ 482), ενώ ή ανάγνωση όλόκληρων τών σχετικών περικοπών δείχνει μία εκ τών έσω βίωση τών γεγονότων που σχολιάζονται.

Τά γεγονότα αυτά, από τή δολοφονία του Πέτρου Α' (1369) έως και τήν άπώλεια τής 'Αμμοχώστου (1374) δέν μοιάζουν για τόν άφηγητή του έργου του πράγματα μακρινά. Δέν μιλά καθόλου ψυχραιμα για αυτά όπως, λ.χ., για τά πριν τόν Πέτρο Α'. Μιλά μέ πίκρα, μέ πόνο, μέ καημό για πράγματα που, κατά τήν αίσθησή μου, ως μικρό παιδί τά έζησε σαν κάτι ανάμεσα σε όνειρο και πραγματικότητα (δολοφονία του ρήγα), ως έφηβος τά βίωσε μ' ένα τραυματικό τρόπο (οικονομική, πολιτική και κοινωνική έξαθλίωση εξαιτίας τής έσωτερικής διαμάχης μέ τούς Γενουάτες) και ως ώριμο άτομο προσπάθησε νά τά άφηγηθεί όχι παρατακτικά και ασύνδετα, αλλά κρυσταλλωμένα σε μιάν οργανική μορφή.

Και τουτον εγινετον διά τά πολλά μας κακά, όπου τούς έτύφλωσεν ό διάβολος και εκουσεντιάσαν όλοι οί καθαλλάριδες και τό κοινόν του λαου, και δέν ενδιαφεντέψαν ού μέ έργον, ού μέ λόγον· ότι δέν δύνεται κανέννας άνθρωπος εις τήν δύναμίν του νά καυχιστή διότι (ό) Κύριος άστενει τον, διά νά δυναμώση τόν έχθρόν του. Και άνταν οί άπιστοι Γενουδίσοι μέ άφορμήν και τέχνην έσηκώσαν τήν 'Αμόχουστον άπέ τόν ρήγα διά γ' κακά τά ειχαν οί καθαλλάριδες, διά τό κέρδος τους τό ειχα μέν ξεοδιάσουν, φθόνον κρυφόν, και βουλήν του παιδίους (§ 421).

Και άν θέλης νά σου πω πώς ή 'Αμόχουστο έπάρτην, ήτον παραχώρησις Θεου διά τάς άμαρτίας μας· όχι τήν 'Αμόχουστον μοναχά, άμμέ ήτον δίκαιον νάχαν πάρειν και όλην τήν Κύπρον διά τέσ πολλές μας άμαρτίες· και διά νά σās τό πω φανερά, πρώτον πάντων ή άμαρτία του(ς) σκλάβους· έχάννετον ή Ρωμανία,

καί ἐκουβαλοῦσαν τού(ς) σκλάβους καί ἀμάλωτα ἔς τὰ νησία, καί ἐγίνονταν ὅτῳ σκληρόκαρδοι ἀπάνω τους, ὅτι ἐκρεμμοῦσαν τους ἀπέ τὰ δώματα καί ἐσκοτώνουνταν, καί [ἄλλοι] ἐπέφταν εἰς τούς λάκκους, [ἄλλοι] ἐφουρκίζονταν, ἀπέ τὰ μεγάλα θάσανα ἀποῦ τούς ἐπολομοῦσα νά πολομοῦν καί ἀπέ τήν πείναν. Ἐπαραδῶκαν τόν ἀφέντη τους τόν ρήγα εἰς τόν θάνατον· ἀκομή ἐπαραδῶκαν τόν ὁμοῖόν τους τόν σίρ Τζουάν Βισκούντην τοῦ ρηγός καί ἐσκοτώσέν τον. Ὅμοίως καί διά τήν ἀρσενοκοιτίαν, ὅτι πολλά τήν ἐγουζιάζαν εἰς τήν Ἀμόχουστον· καί ἐπῆγαν κατά πρόσωπα τοῦ Θεοῦ, ὅπου λαλεῖ: στ' χρόνους νά σοῦ δουλεύση ὁ δοῦλος σου, καί εἰς τούς ζ' νά τόν λευτορώσης, καί μέν κοιμηθῆς εἰς κριμαν μέ ἄρσεν. Καί ἄλλον, Θεόν ἔβλασφημοῦσαν· καί διά τινάν μέν πῆς κακόν, καί τοῦτοι εἰς τοῦτον. Καί τοῦτοι τόν ρήγαν ὅπου ἐτίμησεν τήν Κύπρον ἐσκοτώσαν τον ὡς γοιόν ἕναν χοιρίδιν. Καί τό ὕστερον, ἡ ἁμαρτία τῆς σουπερπίας· ἀπέ τόν μέγαν πλοῦτον τόν εἶχαν, ἐκαταφρονοῦσαν τούς λάς. Ἡῦραν ἀρματωμένους τούς Γενουδίσιους, νᾶχαν ἔχειν ἀπομονήν, ἀμμέ ὄχι νά τούς κρεμμίσουν ἀπουπάνω κάτω [καί νά τούς σκοτώσουν ὡς γοιόν τὰ σφακτά]· διά τοῦτον [ὁ Θεός ἐπαίδευσέν τους, καί] ἐκαβαλλικέψαν οἱ Βουργάροι καί οἱ σκλάβοι καί οἱ Γενουδίσοι, καί ἐκουρσεῦσαν τους καί αἰχμαλωτεῦσαν τους, καί [ἐπῆραν τές γυναῖκες τους καί τό δικόν τους καί ἐταπεινώσαν τους] <ἐταπεινώσαν τές γυναῖκες τους καί τόν βίον τους> (§ 482).

3. Τό ἐπόμενο ἄμεσο στοιχεῖο χρονολόγησής τοῦ Μαχαιρᾶ εἶναι ἡ περιγραφή ἐνός περιστάτικου τοῦ 1382. Ὅταν στή χρονιά αὐτή πεθαίνει πρόωρα ὁ Πέτρος Β', οἱ Φράγκοι εὐγενεῖς ζητοῦν ἀπό τόν πατέρα τοῦ Λεοντίου, τόν Σταυρινόν Μαχαιρᾶ, νά τούς ὑποδείξει ποιά θά ἦταν ἡ καλύτερη, γιά τό λαϊκό αἶσθημα, πολιτική λύση στό θέμα τῆς διαδοχῆς:

Καί ἐφέραν τόν πατέρα τόν κύρη Σταυρινόν τοῦ Μα(χαι)ρᾶ, ὡς γοιόν λόγιον, καί νά καταλάβουν τό θέλημάν του καί τοῦ λαοῦ· καί ἐξ ἀκοῆς ἐγίνωσκεν πολλήν θεολογίαν, καί ἔδειξέν τους καί ἑπαράστησέν τους ἔμπροσθεν τους ὅλους τούς καλλήτερος, [πῶς εἶνε χρῆσι] νά ἔχη ὁ τόπος ρήγα παρά νά μέν ἔχη. Καί οἱ ἀφέντες ἀγαποῦσαν τον, ὁμοίως καί οἱ πουρξέξιδες, καί παρά τὰ πάντα ὁ σίρ Τουμάς Παρέκ [καί ὅσον ἐσύντυχεν ἀτζετιάσαν τόν λόγον του. Καί εἶπεν τους: «Μέ δίκαιο δέν εἶνε νᾶνε ρήγας ἄλλος παρά ὁ κοντοσταύλης, καί ἀπού οὔλα τὰ μερτικά ἐκείνου ἐγκίζει»]. Καί ὅσον ἐξηλωθῆκαν ἀπό τήν βουλήν, παραῦτα <ἐκηρύξαν τ' ὄνομάν τοῦ ρέ Τζάκ οἱ δέκα> [ἐβάλαν φωνήν: «Βίβα ρέ Τζάκ,» καί ὅλοι οἱ καθαλλάριδες] ἀμμέ ὁ Περότ καί ὁ Γλιμότ ἐστάθησαν μερία» (§ 608).

Τό ἐπεισόδιο αὐτό δείχνει ὅτι ὁ Σταυρινός Μαχαιρᾶς, γιά νά ἔχει κερδίσει μιά τέτοιου τύπου ὑπόληψη (καί ἀναγνώριση) ἀνάμεσα στούς Κυπρίους, ἀλλά, ἰδίως, στούς Φράγκους, πρέπει νά ἦταν, στά 1382, ἕνας σεβάσμιος γέροντας. Ἐνδεικτικό εἶναι ἴσως καί τό ὅτι εἶναι ἡ τελευταία φορά πού ἐμφανίζεται νά μετέχει σέ ἱστορικά δρώμενα ὁ Σταυρινός.

Εἶναι, λοιπόν, ἀπίθανο ὁ Λεόντιος νά εἶχε γεννηθεῖ μόλις δύο χρόνια πρίν ἀπό τό περιστάτικό αὐτό. Ἡ χρήση, μάλιστα, τοῦ ρήματος «ἐφέραν» [τόν κύρη μου γιά νά

δώσει τή συμβουλή του], και ὄχι «ἐπῆραν τον», ὑποδηλώνει, ἐνδεχομένως, ὅτι ὁ Μαχαιρᾶς ἀναφέρεται, στήν συγκεκριμένη περίπτωση, σέ γεγονός γιά τό ὁποῖο ἔχει καί προσωπικό βίωμα, τό θεωρεῖ, δηλαδή, ἀπό μέσα, δέν πρόκειται, ὅπως ἄλλοῦ, γιά πράγματα τά ὁποῖα θρῖσκονται σέ μεγάλη τοπική εἴτε, ἰδίως, χρονική ἀπόσταση ἀπό αὐτόν.

4. Στό σημείο αὐτό, θά πρέπει νά συνδυάσουμε καί τά στοιχεῖα πού ἔχουμε γιά τά ὑπόλοιπα παιδιά τοῦ Σταυρινοῦ. Ὁ Παῦλος, λ.χ., ἦταν ἤδη στά 1360 βαχλιώτης τῶν Φλωρεντινῶν, μιά θέση πού γιά νά τήν κατέχει, θά ἔπρεπε, τό λιγότερο, νά ἦταν δεκαπέντε χρονῶν:

Καί ἐκεῖνον τόν καιρόν [[1360]] ἐπῆγεν ὁ σίρ Γγαλιώτη Ταπέρες μέ τόν σίρ Μπερτουλάτζε Τράρε, Φλουρουντίνοι, καί ἐπῆραν καί τόν ἀδελφόν μου, τόν σίρ Πόλ Μαχαιρᾶ, παιδάκιν βαχλιώτην τους, καί ἐγυρίσαν πολλύν τόπον διά δουλείεις τοῦ ρηγῶς. καί ἐστράφησαν εἰς τήν Κύπρον (§ 110).

Ἐνῶ, στά 1385, ἡ θέση τοῦ Παύλου εἶναι ἤδη ἀρκετά ὑψηλή – κάτι πού συνακόλουθα δηλώνει καί μιάν ἀνάλογη ὠριμότητά του –, ἀφοῦ, ὡς βαχλιώτης, ἀλλά καί γραμματικός πλέον τοῦ Βισκούντη τῆς Λευκωσίας, εἶναι σέ θέση νά δγάξει «πουλλέτες» γιά ἀναχώρηση ἀπό τήν Κύπρον.

Καί μετά τό ἀρεστίασμαν τούς δύο ἀδελφούς, τοῦ Περότ καί τοῦ Γλιμότ τε Μουντολίφ [[1385]], γροικῶντα πώς ἐκήρυξαν τό ὄνομαν τοῦ ρέ Τζάκ [οἱ καθαλλάριδες καί ὄλος ὁ λαός] εἰς τήν Λευκωσίαν, ἐξέδην ὁ σίρ Νικόλ Πουσατ καί ἐπῆγεν εἰς τούς ἀδελφούς μου, τόν σίρ Πόλ Μαχαιρᾶ ὁ ποῖος ἦτον βαχλιώτης τοῦ σιρ Τζουάν τε Νεβίλεις τοῦ βισκούντη τῆς Λευκωσίας καί γραμματικός του, καί ἐπαρκαλέσέν τον νά τοῦ δώση πουλλέττα διά νά πάγη πέρα (§ 612).

Τά στοιχεῖα αὐτά, εἶναι φανερό πώς μᾶς ὑποχρεώνουν νά τοποθετήσουμε τή γέννηση τοῦ Παύλου, τό ἀργότερο μέσα στή δεκαετία 1340-1350, κάτι πού, καθῶς τό ἔχει παρατηρήσει ὁ Λοῖζος Φιλίππου (Φιλίππου 1937, 76), δέν μᾶς ἐπιτρέπει νά πᾶμε τή γέννηση τοῦ Μαχαιρᾶ τόσο ἀργά ὅσο τό κάνει ὁ Dawkins, 30, δηλαδή, μέ 40 χρόνια ἀργότερα (1380). Τό σωστότερο εἶναι ὅτι ὁ Λεόντιος πρέπει νά γεννηθῆκε τό πολύ 10 μέ 20 χρόνια μετά τόν Παῦλο, δηλαδή 20 περίπου χρόνια πρῖν ἀπό τά γεγονότα τοῦ 1382, κάτι πού μᾶς πηγαίνει στί δεκαετία τῆς βασιλείας τοῦ Πέτρου Α' (1359-1369).

5. Τό ἴδιο πόρισμα προκύπτει μέ βάση τά ὅσα μαθαίνουμε καί γιά τόν ἄλλο ἀδελφό τοῦ Λεοντίου, τόν Νικόλα Μαχαιρᾶ. Αὐτόν, ὅπως καί τόν Παῦλο, ἄλλωστε, θά τοῦς συναντήσουμε νά πολεμοῦν κατά τήν πολιορκία τῆς Κερύνειας ἀπό τοῦς Γενουάτες στά 1374.

Ὁ Σάθας, μάλιστα, ὀρθά ὑποθέτει, μέ βάση τή φράση «ἐπεριλάβαμεν τά χαρτία» (§ 522), ὅτι ὁ Μαχαιρᾶς πρέπει νά παρευρέθηκε ὁ ἴδιος στήν πολιορκία τῆς Κερύνειας (Σάθας 1873, ρκθ'). Ἐνῶ ὁ Dawkins ἔχοντας δυστυχῶς προαποφασίσει γιά τήν ἡλικία τοῦ Μαχαιρᾶ, ξεπερνᾶ καί αὐτό τό πρόβλημα, ὅπως καί τόσα ἄλλα, μέ

ἀπίστευτη, γιά ἓνα φιλόλογο τοῦ ἐπιπέδου του, εὐκολία. Χωρίς νά συζητήσει καθόλου τήν παρατήρηση τοῦ Σάθα, ἀποδίδει τή χρήση τοῦ πρώτου πληθυντικοῦ προσώπου σέ χρήση πληροφοριῶν πού ὁ Μαχαιρᾶς ἀποκόμισε ἀπό κάποιον τρίτο αὐτόπτη μάρτυρα:

The first plural *ἐπεριλάβαμεν* (p. 512, 1. I) suggests information about the siege of Kerynia in 1374, derived from an eye-witness [...]. Unless the 1st plural here is an error [...] it would seem that the writer is here using material given him by a man who was actually in Kerynia with constable. (Dawkins 1932, 15, 183).

“Ὅπως καί νά ἔχει τό πράγμα, γεγονός εἶναι ὅτι ὁ Λεόντιος ἀφηγεῖται μέ ἰδιαίτερη ὑπερηφάνεια τά ἀνδραγαθήματα τῶν δύο μεγαλύτερων ἀδελφῶν του στό πεδίο τῆς μάχης (§§ 475, 495, 499):

Καί ἀπάνω μέσα εἰς ὅλους ἦτον ἓνας παιδίος καλός τζακράτορος καί ἔκορδαινε ὄμορφα, καί ἐκόρδωνε τοῦ κοντοσταύλη, καί ἔσυρνε πολλά καλά καί δέν ἔχαννε βερετούνην. Καί ἔσκοτώσαν υἴ ἀνομάτους ἐκείνην τήν ἡμέραν ἀπέ τούς Γενουβίους. Καί κείνος ὅπου ἐκόρδωννε δυνατά ὀνόματι Νικολή Μαχαιρᾶ, καί εἶπεν τοῦ συντρόφου του: «Σύρε εἰς ἐκείνον τόν Γενουβίον καί δός του εἰς τήν κεφαλήν!» Καί τοῦτος ἔστεκεν ὀτοιμος καί ἔσυρνε κ' ἔδωκεν τοῦ Γενουβίου: ὁ Γενουβίος ἐπόνησεν, παντέχοντα ἐτύπησέν τον, ἔβαλεν τήν παλάμην του νά ἔδῃ τό πασινέττιν του, καί παραῦτα ὁ Νικολής ἔσκασεν τήν τζάκραν καί ἔτύπησεν τήν παλάμην του καί ἐδιάβην τό πασινέττιν, καί ἀπόθανεν (§ 475).

Καί ἐξέβην καί ἀπό τήν Λευκωσίαν μέ [πολλύν] φουσάτον ὁ σιρ Τουμάς Ταγκάν ὁ Γενουβίος, καί ἐνέβην εἰς τούς τοίχους τῆς Κερυνίας, καί ἀπουπάνω ἐλαδῶσαν τον μίαν βερετουνίαν εἰς τό πρόσωπον ἀπέ τό χέριν τοῦ Νικολ(α) Μαχαιρᾶ, καί ἄλλην εἰς τό στήθος ὑπό χειρός τοῦ κοντοσταύλη (§ 495).

Ἐπί τήν κατοῦναν ἐμνηῦσαν [οἱ Γενουβίσοι] εἰς τήν Κερυνίαν νά ἔβγοῦ νά πολεμίσουν χέριν καί χέριν, ἢ ἄν ἔχουν κανέναν γενήσιμον νά βγῆ νά πολεμίση μετά τους, καί ἐλαλοῦσαν: «Ἄλλον εὐγενικόν δέν ἔχει παρά τόν κοντοσταύλην!» Τότε τό πλῆθος τοῦ λαοῦ ἐξητίμασέν τους πολλά, λαλῶντα: «Ψέμα λαλεῖτε, λὰς τῆς μέσης, λύκοι ψαροπούλιδες! ἄμμ' ἔχομεν καθαλλάριδες εὐγενικούς. λιζίους καί πουρτζέζιδες, πολλά καλά ἀναγιωμένους. Ἐσεῖς ναῦτες κατεργάριδες, πῶς τορμάτε νά κακολογᾶτε τούς καλά ἀναγιωμένους τῆς Κύπρου; Ἄμμέ, ἄν ἔχετε ὄρεξι νά παραδιαβάσετε, ἐμπήξετε χαμαί εἰς τήν γῆν α' κοντάρην, καί νά ἦνε σημάδιν τῆς δικαιοσύνης, καί ἀπάνω τοῦ κονταρίου ἄς ἔχη φλάμπουρον, καί τότε νά ἔβγοῦμε νά παραδιαβάσωμεν.» Ὁ κοντοσταύλης ἔβγαλεν α' παιδίν ὅπου ἦτον βαχλιώτης του, ὀνόματι Πολή Μαχαιρᾶ, καί ἀρμάτωσέν τον τ' ἄρματά του, καί ἔβγαλέν τον ἔξω μέ τό ἄλογόν του νά στέκη εἰς τόν κάμπον διά θαρούμενος καί μέ καλήν συντροφίαν, καί ἐπέψαν καπετάνον τόν σιρ Τζάρολο Χαρμπουτζιέρ καθαλλάρην κυπριώτην νά πολεμίσουν μέ τούς Γενουβίους. Οἱ Γενουβίσοι ἐβάλαν τό κοντάρην καί τό φλάμπουρον διά νά πολεμίσουν, ἄμμέ

δέν ἐθελῆσα νά πολεμίσουν (§ 499).

Στά 1374, λοιπόν, ὁ Νικόλας καί ὁ Παῦλος ἦταν τό λιγότερο 20 μέ 25 χρόνων. Αὐτό σημαίνει ὅτι γεννήθηκαν, τό ἀργότερο, μέσα στή δεκαετία 1345-1355, κάτι πού καί πάλι κάνει τήν τοποθέτηση τῆς γέννησης τοῦ Μαχαιρᾶ στά 1380, νά μή φαίνεται λογική.

Ἐπ' εὐκαιρία, ἄς σχολιάσουμε ἐδῶ καί τή σημασιολογική διάκριση πού ὑπάρχει, στή γλώσσα τοῦ Μαχαιρᾶ, ἀνάμεσα στή λέξη «παιδάκι» πού χρησιμοποιεῖ γιά νά χαρακτηρίσει τήν ἡλικία τοῦ ἀδελφοῦ του Παύλου στά 1360 καί στή λέξη «παιδίος» πού χρησιμοποιεῖ γιά νά χαρακτηρίσει τόσο τήν ἡλικία τοῦ Παύλου, ὅσο καί τοῦ Νικόλα, στά 1374. Στήν πρώτη περίπτωση, *παιδάκιν* (καί ἄλλοῦ *παιδί*) σημαίνει πράγματι *ἀγόρι*, ἐνώ στή δεύτερη, *παιδίος* (καί ἄλλοῦ *παιδῖος*) σημαίνει *παλληκᾶρι*. «Παιδίος», λ.χ., χαρακτηρίζεται ὁ Πέτρος ὁ Α΄ στά 1368, ὅταν ἦταν, δηλαδή, 39 χρόνων, στήν περικοπή ὅπου ὁ Μαχαιρᾶς δικαιολογεῖ τή διπλή παράνομη ἐρωτική του δραστηριότητα:

Εἰ δέ καί τινάς πῆ, «ἔχοντα καί εἶχεν τόσῃν ἀγάπῃν [[τῆς ρήγαινας]], πῶς εἶχεν β' καύχες;» τοῦτον ἐποίκεν το ἀπό πολλήν λουξουριάν τήν εἶχεν, ὅτι ἦτον παιδῖος ἀνθρωπος (§ 242).

6. Ἀπό ἄλλο σημεῖο τοῦ ἔργου (§ 631) μαθαίνουμε ὅτι ὁ Νικόλας καί ὁ Λεόντιος κατεῖχαν τήν ἴδια ἐποχή (1402) τήν ἴδια θέση στή διοικητική μηχανή. Ἦταν καί οἱ δύο γραμματικοί τοῦ Sir John de Nores, θέση ἀρκετά ὑψηλή στήν ἱεραρχία τῆς διοίκησης, ἀφοῦ ὁ De Nores ἦταν ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος. Ἐνῶ ὁ Πέτρος (ὁ τρίτος ἀδελφός τοῦ Λεοντίου) κατεῖχε, τήν ἴδια ἐποχή, ἀκόμη πιό περίοπτη θέση, ἦταν βαχλιώτης τοῦ ἴδιου τοῦ Ρῆγα.

Καί ἐμπαίννοντά του εἰς τήν Ἐμόχουστον, ἐθέλησεν ὁ θεός ν' ἀγτιάση τόν ἀδελφόν μου τόν Περρῆν Μαχαιρᾶν τόν βαχλιώτην τοῦ ρηγός· καί διότι ὁ ἀδελφός μου ὁ σιρ Νικόλ Μαχαιρᾶς ὁ μεγαλλήτερος καί ἐγώ ὁ Λεόντιος ἤμεσεν γραμματικοί τοῦ αὐτοῦ σιρ Τζάν τε Ν(όρ)ες, καί ἦτον φίλος του, καί μοναῦτα ἔπεψεν καί ἐβουθῆσαν του καί ἐβγάλαν τον ἀπό τήν Ἐμόχουστον, μηδέν τόν φουρκίσουν (§ 631).

Καθώς εἶδαμε πιό πάνω ὁ Νικόλας εἶχε ἤδη ἀνδραγαθήσει κατά τήν πολιορκία τῆς Κερύνιας, πολεμώντας δίπλα στόν τότε (1374) Κοντοσταύλη καί μετέπειτα (1382-1398) ρήγα Ἰάκωβος Α΄, τόν ἀδελφόν, δηλαδή, τοῦ Πέτρου τοῦ Α΄ (γενν. 1329). Συνεπῶς, καί 20 μόνο ἐτῶν νά ἦταν ὁ Νικόλας τότε (στά 1374), αὐτό σημαίνει ὅτι στά 1402 εἶναι 45-50 χρόνων. Σέ μιά ὠριμη, δηλαδή, ἡλικία πού δικαιολογεῖ καί τήν κατοχή (ἀπό τή μεριά ἑνός Κυπριώτη) μιᾶς ὑψηλῆς θέσης. Θεωρῶ, λοιπόν, ὅτι ἀντίστοιχα καί ὁ Λεόντιος δέν μπορεῖ νά εἶναι στά 1402 μόλις 22 ἐτῶν (ἂν δεχτοῦμε τή χρονολόγηση τοῦ Dawkins, 1380), ἀλλά κατά 5-10 χρόνια τό πολύ νεότερος ἀπό τόν ἀδελφό του Νικόλα, μέ τόν ὁποῖο κατέχει, στή διοικητική ἱεραρχία, ἀκριβῶς τήν ἴδια θέση. Καί ἀφοῦ γιά τόν Νικόλα δέν ἔχουμε καμιά δυσκολία, ἀπεναντίας ἐπιβάλλεται νά χρονολογήσουμε τή γέννησή του τό ἀργότερο μέσα στή δεκαετία 1345-

1355, οδηγούμαστε και πάλι, φυσιολογικά, σε μία χρονολόγηση του Λεοντίου μέσα στην δεκαετία 1355-1365. Όλα τά παραπάνω στοιχεία πιστεύω ότι μάς επιτρέπουν να υποθέσουμε και τη σειρά γέννησης των τεσσάρων γιών του Σταυρινοῦ Μαχαιρᾶ.

Μεγαλύτερος φαίνεται πώς ήταν ὁ Παῦλος, ἀφοῦ εἶναι καὶ ὁ πρῶτος πού ἐντάσσεται στή διοικητική μηχανή ἤδη στά 1360. Βέβαια στήν § 631, σε γεγονότα τοῦ 1402, ὁ Νικόλας ὀνομάζεται «μεγαλλήτερος». Ὡστόσο, αὐτό δέν σημαίνει κατ' ἀνάγκην, μεγαλύτερος ἀπ' ὄλους, ἀλλά μόνο ἀπό τόν Λεόντιο καί τόν Πέτρο, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται στό συμβάν πού περιγράφεται στήν συγκεκριμένη περικοπή. Ἄλλωστε, εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ἡ τελευταία φορά πού ἔχουμε μνεία τοῦ Παύλου εἶναι στά 1385 (ἔχω τήν ὑποψία, λοιπόν, ὅτι ἴσως καί νά μήν ζοῦσε στά 1402). Μικρότερος, πάντως, ὄλων – καθώς τό ἔχει ἐπισημάνει ὁ Σάθας (Σάθας 1873, ρκθ') – φαίνεται πώς ἦταν ὁ Πέτρος, ἀφοῦ τό 1427 εἶναι σέ πλήρη ἀκμή: ἠγεῖται ἐπικίνδυνων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ὅπως ἡ καταστολή τῆς ἀνταρσίας τοῦ ρέ Ἀλέξη.

Ἕνα ὑποθετικό, δηλαδή, ἀλλά λογικό διάγραμμα τῆς γέννησης τῶν τεσσάρων γιῶν τοῦ Σταυρινοῦ Μαχαιρᾶ εἶναι, μοῦ φαίνεται, τό ἑξῆς:

Παῦλος	→ γενν.	μέσα στή δεκαετία 1340-1350
Νικόλας	→ γενν.	μέσα στή δεκαετία 1345-1355
Λεόντιος	→ γενν.	μέσα στή δεκαετία 1355-1365
Πέτρος	→ γενν.	μέσα στή δεκαετία 1365-1375

7. Ἐπ' εὐκαιρία, κρίνω σκόπιμο νά σχολιάσω καί μιάν ἄλλη λαθεμένη ὑπόθεση τοῦ Dawkins, στήν ὁποία ὀδηγεῖται ἐξαιτίας τῆς λαθεμένης χρονολόγησής ὄχι μόνο τοῦ Λεοντίου, ἀλλά καί ὄλων τῶν ἀδελφῶν του. Θεωρώντας, δηλαδή, τούς γιούς τοῦ Σταυρινοῦ κατά πολύ νεότερους ἀπ' ὅ,τι ἦσαν στήν πραγματικότητα, δέν διστάζει νά ταυτίσει δύο Κύπριους ἐμπόρους πού ὁ Bertrandon De La Broquière συνάντησε στήν Μικρά Ἀσία στά 1432 (τούς ἀδελφούς Passerot) μέ τούς ἀδελφούς τοῦ Μαχαιρᾶ – ἔστω καί ἂν χρειάζεται γιά τήν ταύτισή του νά προχωρήσει σέ μᾶλλον αὐθαίρετες ἀπλουστεύσεις, ὅπως ἡ μετατροπή τοῦ ἐπιθέτου Passerot σε Μαχαιρᾶ.

Thirty years later [[ἔννοεῖ μετά τά συμβάντα τοῦ 1402]] De La Broquière met two Cypriots merchants in Asia Minor, Perrin Passerot and his brother, banished for an attempt to hand over Famagusta to the King (Voyage d'outremer, p. 109). [...] In De La Broquière's Perrin Passerot we may therefore recognize Leontios' brother Perrin or Peter Makhairas. Π and μ are often interchanged in M. Greek, and *khe* in Cyprus is pronounced as *she*: Passerot is thus very close to Makhairas in sound (Dawkins 1932, 209-10).

Ἐπ' αὐτή τήν ἐξήγηση, ὥστε νά αἰσθάνεται κανεῖς ὅτι ὁ Dawkins ἔχει διαβάσει ἀποσπασματικά ἢ ἀπλῶς ἀπρόσεχτα καί βιαστικά τόν De La Broquière. Μπερδεύοντας, λ.χ., ἀκόμη καί τά ἀπλά πράγματα, νομίζει ὅτι ὁ γάλλος περιηγητής θρῆσκόταν στόν Λάραντα μέ ἀποστολή τοῦ Κύπριου Βασιλιᾶ Ἰωάννη Β':

Bertrandon de La Broquière, who in 1432 was at Laranda in Lycaonia, on a mis-

sion from King John II of Cyprus to the Grand Karaman, Ibrahim Beg (Dawkins 1932, 16).

Καθώς, ωστόσο, θά διαπιστώσουμε άμέσως, μέ βάση τό σχετικό χωρίο, μέ τήν άποστολή αυτή είναι έπιφορισμένοι οί Κύπριοι Καστρίκιος καί Μαχαιράς. 'Ο De La Broquière τούς συναντά συμπτωματικά στόν Λάραντα καί τούς παρακαλεί νά τόν άφήσουν νά τούς συνοδέψει ώστε νά έχει τήν εύκαιρία νά παρακολουθήσει άπό κοντά τήν έπίσημη τελετή τής πρεσβείας²:

Idem, trouvary en ceste dite ville de Larende un gentilhomme de Cypre que l'on nomme Lyachin Castrico et ung aultre que l'on nomme Lyon Maschere qui parloient assés bon françois. Et me demanderet dont j'estoye et comment j'estoye là venu. Je leur respondy que j'estoy serviteur de monseigneur le duc de Bourgoinge et que je venoye de Jerusalem et de Damas avec la carvane, de quoy ilz furent bien esmerveilliés comment j'estoye passé jusques là. Ilz me demanderent où je voulloye aller. Je leur dy que je m'en venoye en France devers mondit seigneur, par terre. Ilz me dirent que ce seroit chose impossible et que se je avoye mille vies, je les perdroye aincois; et que se je vouloye retourner avec eulx, il y avoit là deux galées qui estoient venues querir la seur du roy qui estoit mariée au fils de monsieur de Savoye et, pour l'amour et honneur de mondit seigneur de Bourgoingne, ilz savoient bien que le roy de Cypre me feroit volontiers ramener. Je leur respondy que puisque j'estoye venu jusques là, que à l'aide de Dieu, je poursuivroye mon chemin ou je y demeureroye.

Adont, je leur demanday où ils aloient; ilz me respondy que le roy de Cypre estoit mort n'anoit pas longtemps et, en son vivant, il avoit tousiours eu treves au grant Karman devers lequel le jeune roy de Cypre et son conseil les envoyoiert pour reprendre et refremer lesdites aliances. Je leur priay que se j'estoye là quant ilz y seroiert, que en leur compaignie, je peusse veoir celluy grant prince qu'ilz tiennent comme nous faisons le roy. Ilz me respondirent qu'ilz le feroiert tresvolontiers (De La Broquière 1922, 106-08).

Γι' αυτό καί προτού άναχωρήσει, ό De La Broquière αισθάνεται τήν ύποχρέωση νά πάει νά άποχαιρετήσει τούς δύο Κύπριους πρεσβευτές, οί όποιοι, άλλωστε, είχαν τήν εύγενική προθυμία νά τόν προσκαλέσουν νά πάει μαζί τους στην Κύπρο, άπ' όπου θά μπορούσε νά επιστρέψει μέ ασφάλεια στην πατρίδα του, κάτι πού ό ριψοκίνδυνος Γάλλος δέν άποδέχτηκε.

Et encores à celluy jour que la carvane se party et moy avec, quant je alay prendre congié des ambassadeurs du roi de Cypre, ilz me cuiderent ramener avec eulx; et en firent grandement leur devoir, cuidans que je ne deusse jamais passer le chemin que je avoie entrepris (De La Broquière 1922, 121).

2. Μετάφραση των περικοπών του De La Broquière πού άφορούν τήν Κύπρο έχει γίνει άπό τόν Άντώνη Ίντιάνο, *Κυπριακά Γράμματα*, άρ. 5-6, Φεβρ. - Μάρτ. 1937, σσ. 180-183.

Ἐκ τῆν ἄλλη, ὁ Dawkins δέν μᾶς ἐξηγεῖ γιατί μερικές σελίδες πιό πριν ὁ γάλλος περιηγητής ἔχει σημειώσει ὀρθά τό ὄνομα τοῦ Μαχαιρᾶ, τόν ὁποῖο συνάντησε τήν ἴδια ἐποχή (ἄν ὄχι τίς ἴδιες μέρες) μέ τόν Perrin Passerot, στήν ἴδια πόλη, τόν Λάραντα. Ὅπως, ἐπίσης δέν προσέχει ὅτι ὁ Perrin Passerot ἔχει πει στόν De La Broquière ὅτι βρισκεται ἐξόριστος στήν Μικρά Ἀσία «γιά πολλά χρόνια». Πολύ πιθανό, δηλαδή, ἀπό τό 1402, ὅταν ἔγινε ἡ ἀποτυχημένη προσπάθεια παράδοσης τῆς Ἀμμοχώστου στόν Ρήγα Γιάννο:

Je trouvary en ceste dite ville ung marchand de Cypre que len nomme Perrin Passerot lequel est de Famagosthe, qui est en la main des Jennevois; et estoit bany de ladite ville pour ce que luy et son frere avoyent volu mettre ladicte ville de Famagosthe en la main du roy de Cypre et a demouré longtemps en ce pays comme il me dist (De La Broquière 1922, 109).

Ἄν, λοιπόν, ὁ Ἀμμοχωστιανός αὐτός ἔμπορος (καί οἱ Μαχαιράδες εἶναι σαφές ἀπ' τό κείμενο ὅτι εἶναι Λευκωσιάτες) ἐγκατέλειψε τήν Κύπρο ἀμέσως ὕστερα ἀπό τά γεγονότα τοῦ 1402, τότε τό ἴδιο τό Χρονικό δέν ἀφήνει κανένα περιθώριο γιά μιάν ἐνδεχόμενη ταύτισή του μέ τόν Πέτρο Μαχαιρᾶ. Τόν τελευταῖο τόν συναντοῦμε ἀρκετά χρόνια ὕστερα ἀπό τά γεγονότα τοῦ 1402, νά κατέχει ἀκόμη τή θέση τοῦ βασιλιῶτη τοῦ ρήγα Γιάννου, καί, ἀργότερα, ἐπικεφαλῆς «φουσάτου» (μαζί μέ τόν Sir Henry de Gible) νά ἐκστρατεύει καί νά συλλαμβάνει τόν ἐπαναστάτη ρε Ἀλέξη (Μάιος τοῦ 1427):

Γροικῶντα ὁ γαρδηνάλλης τές ἀπιστίες καί κα(κά) τά ἐπολομοῦσαν οἱ <λύκοι> [κλέφτες] καί χωργιάτες, ὠρδινίασεν κουβερνούρην τόν σίρ Πατή τε Νόρες τόν μαριτζᾶν τῶν Ἱεροσολύμων, καί τόν σίρ Χαρορήν τε Ζιπλέτ, τόν Περρῆν Μαχαιρᾶ τόν βασιλιῶτη τοῦ ρηγός, μέ φουσάτον, καί ἦλθαν καί ἐπιάσαν τήν Λευκουσία. [...] Καί ὁ σίρ Χαρορήν τε Ζιπλέτ μέ τόν Περρῆν Μαχαιρᾶ ἐπῆγεν εἰς τήν Λεμεσόν, καί ἐποίκασιν κρίσες ὡς καί εἰς τοῦ Μόρφου, καί ἐτέρ' ἐπιάσαν τόν ρε Ἀλέξην καί ἐφέραν τον εἰς τήν Λευκωσίαν· καί ἐκρεμάσαν τον εἰς τήν φούρκαν τῆ δευτέρᾳ εἰς τās ἰβ' μαγίου ρθκζ' Χριστοῦ (§ 697).

Ἡ προσεχτική, ὠστόσο, καί μόνο ἀνάγνωση τοῦ κειμένου τοῦ De La Broquière προσφέρει κι ἄλλα στοιχεῖα πού ἀποκλείουν τήν ταύτιση τοῦ Perrin Passerot μέ τόν Πέτρο Μαχαιρᾶ. Συγκεκριμένα, ὁ Γάλλος περιηγητής, ἐκτός ἀπό τήν συνάντησή του μέ τόν Perrin Passerot, μερικές σελίδες παρακάτω περιγράφει καί τή συνάντησή του εἶχε μέ τόν ἀδελφό του, τόν Anthoine Passerot. Μέ τόν τελευταῖο εἶχε, ἐπίσης, διεξοδικές συζητήσεις, ἰδίως γιά τίς συνθηκῆς ζωῆς στή χώρα αὐτή. Ἔτσι, ἀνάμεσα σ' ἄλλα μᾶς πληροφορεῖ καί γιά τό θρησκευμά του (εἶναι καθολικός καί ὄχι ὀρθόδοξος, μολονότι, βέβαια, ἀναγκασμένος νά προσποιεῖται τόν μουσουλμάνο), ἐνῶ μᾶς δίνει κι ἕνα σύντομο, ἀλλά ἐπαρκές πορτραῖτο του:

Et par male adventure, ainsy que pechié tient les gens, depuis ung pou de temps, il fu trouvé avec une femme de leur loy, parquoy ledit roy luy a fait renier la foy catholicque, non abstant que, sans doute, il me sembloit bon chrestien. [...] Il est

belle personne et grant, de l'eage de trente six ans (De La Broquière 1922, 117, 119).

Ἄν, λοιπόν, ὁ Anthoine Passerot ἦταν, στά 1432, ἕνας ψηλός καί ὠραίος ἄντρας γύρω στά 36 (δηλαδή γεννήθηκε γύρω στά 1395 τό ἐνωρίτερο), εἶναι φυσικῶς ἀδύνατο νά ταυτιστεῖ μέ ὁποιοδήποτε ἀπό τούς ἄλλους δύο ἀδελφούς τοῦ Μαχαιρᾶ (Νικόλα καί Παῦλο – ἄλλωστε καί τό ὄνομα Anthoine δέν εὐνοεῖ τήν ταύτιση), ἀφοῦ ἔχουμε γι' αὐτούς τεκμήρια ἐνεργητικῆς συμμετοχῆς τους (πολιτικῆς εἴτε πολεμικῆς φύσεως καί πάντως ὄχι ἐμπορικῆς) σέ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1360, 1373-75, 1385 καί 1402.

Ἐπίσης, ἀπό τήν ἄλλη, ὡστόσο, ὀφείλω νά σημειώσω ὅτι ἡ ἡλικία τῶν 36 ἐτῶν πού παραδίδει ἐδῶ ὁ γάλλος περιηγητής γιά τόν Anthoine δημιουργεῖ κάποιο πρόβλημα, καθώς βρισκόμαστε στά 1432 καί τά γεγονότα πού ὀδήγησαν στήν ἐξορία του θά πρέπει νά ἔχουν συμβεῖ στά 1402. Ἐκτός κι ἂν ἡ ἐξορία του ἔχει νά κάνει μέ τήν «μεγάλη ταραχή ἀνάμεσα τούς Γενουδίους καί τοῦ ρηγός» στά 1421 (§ 644). Ἦν ἀπλῶς ἡ ὁμορφιά τοῦ Anthoine ξεγέλασε τόν De La Broquière, ὁ ὁποῖος τόν θεώρησε πολύ νεότερο ἀπ' ὅ,τι ἦταν, ἤ, τέλος, ὅτι ὑπάρχει, ὡς πρὸς τό σημεῖο αὐτό, κάποιο λάθος στή μεταγραφή τοῦ κειμένου του.

8. Ἐπιστρέφω στό κείμενο τοῦ *Χρονικοῦ* γιά νά δοῦμε κάποια ἄλλα στοιχεία τά ὁποῖα ρητῶς ἀπαγορεύουν τή χρονολόγησι τῆς γέννησις τοῦ Μαχαιρᾶ ὕστερα ἀπό τό 1376.

Στήν § 566 μαθαίνουμε ὅτι δάσκαλος καί συμβουλάτορας τοῦ εικοσάχρονου τότε (± 1375) Πέτρου Β' (γενν. 1354), ἦταν ὁ παπά-Φίλιππος:

Καί μίαν ἡμέραν ἐσυμβουλευτήν ὁ ρήγας μέ τόν δάσκαλόν του ὀνόματι σίρ Φιλίππε, ἱερεὺς λατίνος, ὁ ποῖος ἦτον υἱός μίας καλογριάς Ρωμέσσης, ἑξαδέλφη τοῦ πατρὸς μου τοῦ κυροῦ Σταυρινοῦ τοῦ Μαχαιρᾶ (§ 566).

Ὅμως, γιά τό ἴδιο αὐτό πρόσωπο, γνωρίζουμε ἤδη, ἀπό τήν § 40, ὅτι ὑπῆρξε προφορικῆ πηγὴ τοῦ Μαχαιρᾶ, ἰδίως γιά θέματα ἐκκλησιαστικῆς φύσεως:

καί εἶπεν του εἰς τό γέννημάν της νά λιτανεύουν τό εἰκόνησμαν καί νά λ(ει)τουργᾷ, καί ὁ κύριος νά φυλάξῃ τούς καρπούς, [καί ἐλευθερώθησαν ἀπό τήν ἀκριδα], καθὼς μοῦ τό εἶπεν ὁ κύρ παπᾶ Φίλιππος (§ 40).

Τέλος, στίς §§ 556 ἕως 583 ἔχουμε τήν ἀναλυτικὴ περιγραφή ἐνός κρίσιμου ἱστορικοῦ συμβάντος: τήν πολιτικὴ ἄνοδο τοῦ σιρ Τιπάτ (Thibald Belfarage), τήν «ὑβρη» του καί τόν σκληρὸ θάνατό του πού θά ὀδηγήσει, ὡστόσο, καί στήν πλήρη ρήξι τοῦ Πέτρου Β' μέ τήν μητέρα του Ἐλεωνόρα Ντ' Ἀραγκόν καί στό διώξιμό της ἀπὸ τήν Κύπρο. Στήν ἀφήγησι τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ, κεντρικὴ θέση κατέχει ἡ περιγραφή τοῦ ρόλου πού ἔπαιξε ὁ ἄτυχος θεῖος τοῦ Λεοντίου, παπά-Φίλιππος, τοῦ ὁποῖου ἡ δολοφονία στίς 7 Ἀπριλίου 1376, περιγράφεται μέ συγκρατημένη, ἰσχυρὰ προφανῆ συγκίνηση, προσεκτικὴ παρουσίασι ὄλων τῶν λεπτομερειῶν, καί, ὀπισθόθετα, μέ ξεχωριστὴ θερμοτήτα:

Καί πιασαυρίου ὅπου ἦτον ζ' ἀπριλλί(ου) ὅπου ἦτον τρίτη τῆς Λαμπρῆς, ὁ πτωχός ὁ σίρ Φιλίππες ἐπῆγεν εἰς τέσ ματίνες εἰς τήν Ἁγίαν Σοφίαν· καί ὄνταν ἀπολύσαν ἦτον ἀργά· ἐκαβαλλίκευσεν καί ἐπῆγεν πρὸς τήν μητέρα του νά τήν ἰδῆ, ὅτι ἦτον καλογριά εἰς τόν Ἅγιον Μάμαν· καί πηγαίννοντά του, ἐμπλασέν του ὁ δισκούντης ὁ μισέρ Παρτελεμέ Μαχές, καί ἀκλούθησέν του, καί ἐπῆγαν ἀντάμα. [Καί ἦτον καλός ἄνθρωπος, καί ἀγαποῦσαν τον.] Καί τήν αὐτὴν ἡμέραν ὁ κύρης Ἰαλεξόπουλλος καί οἱ δύο Φράνγκοι, ὅπου ἐδώκαν τόν λόγον τους ἀσπέρας νά σκοτώσουν τόν πτωχόν τόν παπᾶν, καί ἦλθαν εἰς τήν αὐλήν τοῦ τουρκοπουλιέρη ἀπάνω εἰς τό παλάτιν [...]

Τότε ἐκαβαλλίκεῦσαν καί ἐπῆγαν κατὰ πρόσωπα τοῦ παπᾶ. Ἐκεῖνος ὁ πτωχός ἐπῆγεν καί εἶδεν τήν μητέρα του, καί ἐστρέφετον εἰς τό σπίτιν του μέ τόν μισέρ Παρτελεμί, ὁ ποῖος ἦτον θεῖος του· καί ὄνταν ἐφτάσαν εἰς τό γιοφύριον τοῦ Σαν Τεμένικου πρὸς τήν Ἁγίαν Βαρβάραν, ἐνάφανεν ὁ Ἰαλεξόπουλλος καί ὁ σίρ Τιπάτ, καί ἄλλοι δύο· καί θωρῶντα τους ὁ Ἰαλεξόπουλλος πῶς ἐρχονταν καί ἦτον πρὸς θόταν τοῦ ἀμιράλλη, καί τό ν' ἀποσκεπάση ὁ Ἰαλεξόπουλλος παραταῦτα ἔτρεξεν ἀπάνω του, καί τᾶπισα ἔτρεξεν καί ὁ σίρ Τιπάτ μέ τους δύο Φράνγκους· καί ὅσον τοῦ ἐκοντέπαν τοῦ παπᾶ, εἶπεν του ὁ σίρ Τιπάτ: «Σίρ Φιλίπ, κρατῶ σε διά φίλον μου, καί σοῦ πορεύεσαι μετὰ μου ὡς γοῖον ἐχθρός, ὅτι ἐγὼ κτίζω, καί σοῦ χαλᾶς τά καμώματά μου!» Τότε εἶπεν του ὁ σίρ Φιλίπ: «Ἄφέντη, ἴντα ἄνθρωπος εἶμαι ἐγὼ καί ξηλλώννω τά καμουμάτά σου;» Ὁ δέ Ἰαλεξόπουλλος ἐθυμώθη καί ἐδωκέν του μίαν διπλαρίαν μέ τό φηκάριν, καί ὁ δισκούντης ἐδιαφέντευγέ τον ἀπό τήν μερίαν τοῦ ρηγός νά τόν ἀφήσῃ· [καί ἐσύραν τά σπαθία,] καί οἱ δύο Φράνγκοι ἐσκοτώσαν τόν δισκούντην, καί ὁ Τιπάτ καί ὁ Ἰαλεξόπουλλος ἐσκοτώσαν τόν παπᾶν, ὅπου ἐλάτρευγεν τόν θεόν, κοντά τοῦ ἀπλικίου, καί τᾶπισα ἐστράφησαν εἰς τά σπιτία τά ἐκρατοῦσαν ὁ σίρ Τιπάτ. Ὅσον τό ἐγροίκισεν ὁ ρήγας τό κακόν τό ἐγίνην, ἐννοιάστην, ὅτι ὅσον ἀνάγκαζεν τόν ρήγα γιά τό κάστρον τοῦ Κουρίκος, εἶπεν, τίποτε παραβουλιαν ἔθελεν νά ποίση, καί ἔθελέν το νά πάγη νά βλεπηθῆ· καί πολλά ἐλυπήθη τόν παπᾶν ὅτι εἶχεν τον εἰς τά κρυφά του (§§ 570-71).

Ἄφοῦ, λοιπόν, ὁ δολοφονημένος στά 1376 παπά-Φίλιππος, ὑπῆρξε γιά τόν Λεόντιο ζωντανή προφορική πηγὴ («καθὼς μοῦ τό εἶπεν ὁ κύρ παπᾶ Φίλιππος»), κάτι πού τό ἐπιβεβαιώνει καί ὁ Dawkins (Dawkins 1932, 14 καί 193), αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Λεόντιος ἦταν, γύρω στή χρονιά αὐτή, σέ μάν ἡλικία τέτοια πού νά μπορεῖ ἀργότερα νά θυμᾶται τίς ἱστορίες τοῦ Φιλίππου (ἄς ποῦμε 10-12 χρόνων). Τό στοιχεῖο, δηλαδή, αὐτό μᾶς παρέχει, ἀφενός, ἕνα *terminus post quem* γιά τή χρονολόγησι τοῦ Μαχαιρᾶ (± 1365) καί, ἀφετέρου, ἰσχυροποιεῖ τήν ἐκδοχὴ γέννησι τοῦ Λεοντίου μέσα στή δεκαετία 1355-1365.

9. Ὅσον ἀφορᾶ τώρα τόν θάνατο τοῦ Μαχαιρᾶ, τό κείμενο μᾶλλον μᾶς ὑποχρεώνει νά τόν τοποθετήσουμε ὄχι πολύ ἀργότερα ἀπὸ τήν ἐπιστροφή του ἀπὸ τήν πρεσβεΐα τοῦ 1432 στήν Μικρὰ Ἀσία, ἀφοῦ γιά τό γεγονός αὐτό δέν μᾶς ἀναφέρει ἀπολύτως τίποτα. Τό ἔργο του τελειώνει ὀργανικά μέ τήν περιγραφὴ τοῦ θανάτου τοῦ ρήγα Γιάνου (1432). Οἱ ἀνεπεξέργαστες ἀφηγηματικά σύντομες σημειώσεις πού ἀκολουθοῦν καί οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν κυρίως γεγονότα τῶν ἐτῶν 1432-1458, θά πρέπει

νά είναι, καθώς είδαμε και στην αρχή τούτης τῆς ἐργασίας, μεταγενέστερες προσθήκες κάποιου ἀντιγραφέα. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τό γεγονός ὅτι τό κείμενο τοῦ Χρονικοῦ προσφέρει ἕνα τεκμήριο πού μᾶς ὑποχρεώνει νά τοποθετήσουμε τό θάνατο τοῦ Μαχαιρᾶ ὁποσδήποτε πρὶν ἀπό τό 1448.

Συγκεκριμένα, μιλώντας στήν § 114 γιά τήν ἀνακατάληψη τοῦ κάστρου τοῦ Κουρικού (= ἡ ἀρχαία Κόρυκος) στήν Κυρήνη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπό τόν Πέτρο Α΄ στά 1360-61, μᾶς δηλώνει ὅτι, ἕως τή στιγμή πού γράφει, τό μεγάλης στρατηγικῆς σημασίας αὐτό κάστρο βρῖσκεται ἀκόμη στήν κατοχή τοῦ ρηγάτου τῆς Κύπρου:

Καί ἀπό τότε ὡς τήν σήμερον οἱ ρηγάδες καί κουβερνούριδες τῆς Κύπρου πέμπουν κάθα χρόνον β΄ κάτεργα καί μηνίον τούς Κουρουκιώτες καί διτουγαλίαν καί ἀρματωσίεις, καί πολεμίζουν καθημερινόν μέ τούς Τούρκους, καί μέ τήν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καί τῆς θαυμαστῆς εἰκόνας τῆς Κουρουκιώτισσας εἰκόνας τῆς Θε(οτόκ)ου βλέπεται κατά πρόσωπα τούς Τούρκους (§ 114).

Γνωρίζοντας, λοιπόν, ὅτι ἡ Κόρυκος πού οἱ Κυπριῶτες τήν ἀνακαταλαμβάνουν ἐπί Πέτρου Α΄, ξαναπερνάει ὀριστικά πλέον στήν κατοχή τῶν Τούρκων στά 1448, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά τοποθετήσουμε τό θάνατο τοῦ Μαχαιρᾶ πρὶν ἀπό τή χρονιά αὐτή.

10. Θά κοιτάξουμε τώρα κάπως προσεκτικά τό χωρίο ὅπου ὁ Μαχαιρᾶς ρητά ἀναφέρεται στήν προσωπική του συμμετοχή σέ συγκεκριμένο ἱστορικό συμβάν (τή μάχη τῆς Χοιροκοιτίας στά 1426), κάτι πού ὀδήγησε τόν Dawkins στό συμπέρασμα ὅτι ὁ Μαχαιρᾶς θά πρέπει νά ἦταν τότε στήν ἀκμή τῆς ἡλικίας του, 40 δηλαδή μέ 50 τό πολύ χρόνων, συνεπῶς γεννήθηκε γύρω στά 1380.

Καί διότι μέ ἔβαλεν ὁ ρήγας εἰς τό κρασίν, καί ὤρισέν με καί ἐπῆγα μέ τήν συντροφίαν του εἰς τά κρασία, καί ἐπήγαμεν ὡς τά Πυρία, καί ἐκοιμήθημαν εἰς τούς κάμπους· καί ξημερώννοντα τῆς παρασκευῆς ἐσηκώθημαν καί ἐπήγαμεν εἰς τήν Χεροκοιτίαν (§ 674).

Καί ἄνταν ἐξημέρωσεν ἡ εὐλογημένη Κυριακή εἰς τάς ζ΄ Ἰουλίου αὐκασ΄ ἦλθεν ὁ λαός νά πάρη κρασίν [διά τό φουσᾶτον]· ὁ μισέρ Πατή τε Νόρες ὁ μαριτζᾶς τῶν Ἱεροσολύμων ὤρισέν με τόν Λεόντιον τοῦ Μαχαιρᾶ, νά μέν δώση τινός κρασίν τοπικοῦ ὡς ὅπου νά φέρουν· οἱ λᾶς ἐδυναστεύγαν νά τούς δώσουν· τόσον ἦτον, ὅτι ἔδραξεν [ἕνας] ἕναν γομάριν, ἄλλοι ἕναν ἄσκίν, ἄλλοι ἐδράξαν δαμαλία καί σφακτά, καί ἴγινην μάλλωμαν καί ταραχή μεγάλη ὀμπρός εἰς τόν πύργον ὅπου ἦτον τό κελλάριν. Θεωρώντα ὁ αὐτός μισέρ Πατής τε Νόρες τήν δυναστείαν τήν ἐποῖκαν καί ἐκατακουρσέψαν τό κρασίν, ἐκατέβην ἀπού τήν σκάλαν τοῦ πύργου, καί ἐβρούθησεν τον λαόν τόσον, ὅτι ἕνας παιδίος ὀνόματι Χαρίους Σκαραμᾶς καί εἶπεν του: «΄Αφέντη, δέρνεις μας καί διώχνεις μας! Ποῦ νά πᾶμεν ναῦ(ρ)ωμεν νά πιοῦμεν, διά νά σμικτοῦμεν μέ τούς ὀκτρούς μας;» Ὁ αὐτός μαριτζᾶς ἐθυμώθη καί ἔδωκέν του κατακέφαλα, καί ἀπό τόν κόρπον ἔμπεσεν τό τζαμπερούνιν τοῦ αὐτοῦ Χαρίου. Ἄλλοι ἐπήγαν εἰς τό ἁλώνιν, καί ἐπήραν δεματία σιταρένα καί ἐπαρταγίσαν τ΄ ἄλογά τους, καί

ἔφαγαν καὶ ἐγεμῶσαν τὲς κοιλιές τους ὡς γοιόν τους χοίρους (§ 679).

ἘΑκολουθεῖ ἡ λεπτομερὴς πλέον περιγραφή τῶν πολεμικῶν δρωμένων (§§ 680-683), μέ κορυφαῖο συμβάν τὴν πανωλεθρία τῶν Κυπριωτῶν, τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ρήγα, πρίγκηπα τῆς Γαλιλαίας Henry de Montolif, καὶ τὴ σύλληψη τοῦ ἴδιου τοῦ ρήγα Γιάννου ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς. Γιὰ τὰ τραγικά, ὡστόσο, αὐτὰ γεγονότα, στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ μετώπου, ὁ «σιτιάρχης» Μαχαιρᾶς θά δηλώσει σὸ τέλος τῆς ἀφήγησής τους, ὅτι δέν ὑπῆρξε αὐτόπτης μάρτυρας, ἀλλὰ ὅτι τὰ καταθέτει μέ βάση τὴν περιγραφή τους ἀπὸ τὸν κοντοσταύλη τῆς Κύπρου Φίλιππο: «ὡς γοιόν μου τὸ εἶπεν ὁ κοντοσταύλης τῆς Κύπρου» (§ 683).

Οἱ περικοπές, λοιπόν, αὐτές κάθε ἄλλο παρὰ δικαιολογοῦν, κατὰ τὴν γνώμη μου, τὴν ἄποψη τοῦ Dawkins: Ἐπειδὴ ὁ Μαχαιρᾶς συμμετείχε στὴ μάχη τῆς Χοιροκοιτίας, πρέπει, μᾶς λέει, νὰ ἦταν στὰ 1426 στὴν ἀκμὴ τῆς ἀνδρικής του ἡλικίας. Ἐν τούτοις, τὸ περιεχόμενο τῶν περικοπῶν θά μποροῦσε, νομίζω, χωρὶς λογικὴ δυσκολία, νὰ μᾶς κατευθύνει καὶ πρὸς τὸν ἀντίθετο συλλογισμό. Βλέπουμε, δηλαδή, ὅτι στὸν μᾶλλον σεβάσμιο Λεόντιο (κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς μου πρέπει νὰ ἦταν στὰ 1426 ἀνάμεσα στὰ 60 καὶ στὰ 65 του χρόνια), προσφέρεται ἕνα ἀνάλογο πόστο, στὰ μετόπισθεν, καθὼς πού ταιριάζει σὲ ἄτομα προχωρημένης ἡλικίας.

ἘΑλλωστε, εἶναι φανερό ὅτι ὁ ἴδιος δέν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐπιδείξει τὴν ἀπαραίτητη δύναμη καὶ βία, ὅταν χρειάζεται, προκειμένου νὰ τηρηθοῦν οἱ ἐντολές πού ἔχει λάβει ὡς πρὸς τὴ φύλαξη καὶ διακίνηση τοῦ κρασιοῦ. Στὴν κρίσιμη ὥρα, ὅταν ὀρμιοῦν οἱ στρατιῶτες νὰ τὸ ἀρπάξουν, χρειάζεται ἡ παρέμβαση ἑνὸς μάχιμου ἀξιωματοῦχο, τοῦ Sir Batin de Nores, ὁ ὁποῖος πιθανότατα θά ἦταν τότε στὴν ἀκμὴ του, ἀφοῦ θά συνεχίσει νὰ κατέχει καὶ ὕστερα ἀπὸ ἑπτὰ χρόνια (στὰ 1433) τὸ ἀξίωμα τοῦ «μαριτζᾶ», δηλαδή τοῦ στρατηγοῦ (βλ. § 705).

ἘΑπὸ τὴν ἄλλη, βλέπουμε ὅτι οἱ πληροφορίες πού ἀφοροῦν τὸ πεδίο τῆς μάχης, φτάνουν στὸν «ἄμαχο» Λεόντιο διαμέσου τοῦ κοντοσταύλη Φιλίππου. Ὁ ἴδιος δέν φαίνεται νὰ εἶχε ὅποιαδήποτε ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ σὲ πολεμικά δρώμενα, ὥστε νὰ δικαιολογεῖται ἡ περὶ «ἀκμῆς» ὑπόθεση τοῦ Dawkins.

In 1426 we know from § 679 that he was in charge of the wine at Kherokitia, and in 1432 he was on the embassy to Asia Minor: for both these occupations he must have been in full vigour; probably not much past fifty, which again points to a date for his birth of not much before 1380. If we consider then that he was born about this year, we see that he might well have written the whole chronicle down to the death of Janus. (Dawkins 1932, 16).

ἘΑπὸ τὴν σχετικὴ, μάλιστα, περικοπὴ βλέπουμε ὅτι ὁ Dawkins κάνει διπλό σφάλμα. Θεωρεῖ, δηλαδή, ὅτι καὶ γιὰ τὴν πρεσβεία στὴν Μικρὰ Ἀσία (στὰ 1432) ὁ Μαχαιρᾶς πρέπει νὰ ἦταν στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του. Ἐδῶ ὅμως παρουσιάζεται ἕνα πράγματι πολὺ σοβαρὸ πρόβλημα καὶ ταυτόχρονα ἐρώτημα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς πρότασης τοῦ Dawkins. ἘΑν, δηλαδή, ὁ Μαχαιρᾶς ἦταν στὰ 1432, μὲν 52 χρόνων ὅπως προτείνει, πὼς δικαιολογεῖται τότε τὸ ὅτι μέ τὴν ἀφήγηση τῶν γεγονότων αὐτῆς εἰδικὰ τῆς χρονιάς ὀλοκληρῶναι μέ ὀργανικό τρόπο τὸ Χρονικό του;

ἘΑκατανόητη παραμένει, δηλαδή, ἡ παρατήρηση τοῦ Dawkins ὅτι ἂν γεννήθηκε

στά 1380 «θά μπορούσε κάλλιστα νά είχε γράψει ὄλο τό Χρονικό ἕως καί τό θάνατο τοῦ ρήγα Γιάννου» (1432). Μά φυσικά καί θά μπορούσε. Ποιός μπορεῖ νά τό ἀμφισβητήσει αὐτό, ἀφοῦ, σύμφωνα μέ τή χρονολογία γέννησης πού προτείνει, ὁ Μαχαιρᾶς θά ἦταν στά 1432 μόλις 52 χρονῶν! Ὅπως δὴποτε τό πρόβλημα δέν εἶναι ἐκεῖ. Τό πρόβλημα εἶναι γιατί ὁ κατά τόν Dawkins ἀκμαιότατος Μαχαιρᾶς, δέν συνεχίζει τό ἔργο του, ὕστερα ἀπό τήν ἐπιστροφή του στήν Κύπρο, ὥστε νά περιγράψει τούτη τή σημαντική ἀπό πολιτική ἄποψη πρεσβεία, γιά τίς συνθήκες καί τά ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας μαθαίνουμε ἕνα σωρό ἐνδιαφέρουσες λεπτομέρειες ἀπό τόν Bertrand de La Broquière; Δέν εἶναι περίεργο γιά ἕναν συγγραφέα πού κατηγορήθηκε ὅτι ἐπιμένει τάχα σέ ἕνα σωρό κουραστικές λεπτομέρειες, ἢ πού σημειώνει, λ.χ., ὅτι διορίστηκε ὑπεύθυνος γιά τή διανομή τοῦ κρασιοῦ σέ μιᾶ μάχη, νά μὴν μᾶς λείει ἀπολύτως τίποτα γιά τήν τόσο τιμητική καί ἐπιτυχημένη ἀποστολή του νά ἀνανεώσει τήν συνθήκη εἰρήνης τοῦ ρήγα Ἰωάννη Β΄ μέ τόν σουλτάνο τῆς Συρίας Imrahim Beg;

Κατά τή γνώμη μου ἡ μαρτυρία τοῦ De La Broquière, εἶναι καθοριστικῆς σημασίας γιά τή χρονολόγηση τοῦ Μαχαιρᾶ. Γιατί ὁ συνδυασμός τῆς μέ ὅσα διατυπώσαμε πρὸ πάνω γιά τό τέλος τοῦ ἔργου τοῦ Μαχαιρᾶ, ὅτι δηλαδή, τό Χρονικό περατώνεται μέ τό θάνατο τοῦ ρήγα Γιάννου καί τήν ἐνθρόνιση τοῦ Ἰωάννη Β΄ (1432), μᾶς ἐπιτρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι ὁ σεβασμιος γέροντας Μαχαιρᾶς (κατά τοὺς ὑπολογισμούς μου σίγουρα ἐβδομηντάχρονος) δέν θά πρόφτασε νά προωθήσει τό κείμενό του πέρα ἀπό τό σημεῖο πού τό ἄφησε προτοῦ ξεκινήσει γιά τή σημαντική αὐτή ἀποστολή, τήν πρώτη του (καί μᾶλλον μοναδική) ἐκτός Κύπρου.

Πιθανότερη αἰτία αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας νά συνεχίσει τό ἔργο του, κάτι πού, οὐσιαστικά, ἐσήμαινε ὅτι θά ἔπρεπε νά ξεκινήσει μέ μιάν ἐντελῶς νέα ἐνότητα, μέ τήν ἀνεδαφική φιλοδοξία νά περιγράψει μιάν ἐποχή πού τότε ἄρχιζε καί ἡ ὁποία σίγουρα ξεπερνοῦσε τά δικά του βιολογικά ὄρια, μπορούμε νομίζω νά θεωρήσουμε σοβαροὺς λόγους ὑγείας ἢ ἀκόμη καί τό θάνατο τοῦ Λεοντίου ἀμέσως ὕστερα ἀπό τήν ἐπιστροφή του στήν Κύπρο³.

IV

Κωδικοποιῶ τήν ἄποψή μου γιά τή χρονολόγηση τοῦ Μαχαιρᾶ καί τελειώνω.

Ὁ Λεόντιος Μαχαιρᾶς, ὁ τρίτος ἀπό τοὺς τέσσερις γιούς τοῦ Σταυρινοῦ Μαχαιρᾶ, σίγουρα ὁ πιὸ «λόγιος», ἂν κρίνουμε ὅτι οἱ ἄλλοι τρεῖς διακρίθηκαν κυρίως γιά τήν πολεμική τους ἀρετή καί ἀνδρεία, πρέπει νά γεννήθηκε γύρω στά 1360. Ὅταν δολοφονεῖται, δηλαδή, ὁ Πέτρος Α΄ (1369), ὁ μεγάλος ἥρωας τοῦ ἔργου του, εἶναι

3. Ὁ καθηγητῆς Γ. Π. Σαββίδης, πού διάβασε καί τούτη τήν ἐργασία μου, μέ πολλαπλῶς εὐεργετικά ἀποτελέσματα, μοῦ παρατηρεῖ ὅτι ὁ συνετός, συμβουλευτικός τόνος τοῦ Μαχαιρᾶ καί τοῦ Καστριτίου ἀπέναντι στόν ριποκίνδυνο καί μᾶλλον νέο στήν ἡλικία Bertrand de La Broquière – πρὸς τόν ὁποῖο τονίζονται ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά τά καταφέρει νά ἐπιστρέψει διά ξηρᾶς στήν πατρίδα του – ἀποτελεῖ, ἐνδεχομένως, πρόσθετη ἐνδειξη ὅτι οἱ δύο Κύπριοι πρεσβευτές πρέπει νά ἦταν σέ προχωρημένη ἡλικία καί, συνεπῶς, ἔβλεπαν μέ διαφορετικὴ ὀπτική, ἀπ' ὅ, τι ὁ Γάλλος περιηγητῆς, τίς δυσκολίες ἐνός τέτοιου ταξιδιοῦ.

στην ηλικία τῶν ἐννέα χρόνων, σέ μιά ηλικία, δηλαδή, πού κανείς διώνει τά γεγονότα τῆς ἱστορίας μέσα σέ μίαν ὄνειρική ἀγλύ μισο-πραγματικότητας καί μισο-φαντασίας. Μόλις, δηλαδή, πού «ἀθθυμάται», καθώς ὁ ἴδιος γράφει, αὐτή τὴν ἐποχὴ καί τοῦτο ἐξηγεῖ, νομίζω, καί τὴν ἀυξημένη λογοτεχνικότητα τοῦ κειμένου του στό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἀφήγησης πού ἀφορᾷ τὴν ὕστερη δραματικὴ φάση τῆς ἱστορίας τοῦ Πέτρου Α΄ (§§ 232-281). Στά 1373-74, στὴν ἐφηβεία του, ἔχει τὸ σκληρὸ προνόμιο νὰ ζήσει ἀπὸ κοντὰ (καθὼς ἡ οἰκογένειά του παραμένει σταθερὰ πιστὴ στὴν ὑπηρεσία τῶν Φράγκων) τὰ ἄθλια καί καταστροφικὰ γιὰ τὴν Κύπρο γεγονότα τῆς ἐμφύλιας διαμάχης μέ τούς Γενουάτες πού στοιχίζουσαν τὴν ἀπώλεια, ἀλλὰ καί τὴν οἰκονομικὴ καταστροφή τῆς Ἀμμοχώστου καί, παραπέρα, τὴν γενικότερη ἀποδυναμώση τοῦ ρηγάτου τῆς Κύπρου.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ καθορίζουσαν καί τὴ στάση του, τὴν τόσο καταδικαστικὴ γιὰ τούς Γενουάτες, τούς ὁποίους φτάνει στό σημεῖο νὰ τούς θεωρεῖ ὡς τὸν μεγαλύτερο ἐχθρὸ τῆς Κύπρου, πὸ μεγάλο ἀπ' ὅ,τι ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι καί οἱ Σαρακηνοί. Πρόκειται γιὰ τὴν ἔκφραση ἐνός τέτοιου «προσωπικοῦ» μίσους ἀπέναντι στοὺς Γενουάτες, ὥστε νὰ αἰσθάνεται κανεὶς ὅτι δέν μπορεῖ παρά νὰ ὑπαγορευεῖται ἀπὸ μίαν βιωμένη ἐμπειρία πικρίας καί ἀγανάκτησης. Τούς ἀποκαλεῖ, λ.χ., κατὰ καιροὺς (διαμέσου τοῦ ἀφηγητῆ του, εἴτε καί διαμέσου τρίτων προσώπων) «σουπέριον γένος καί παράδουλον» (§ 153), «καταραμένην ἀρμάδαν» (§ 358), «πονηροὺς» (§ 362), «ἄπιστους» (§§ 421, 538, 545)), «ἐχθροὺς» (§ 440), «ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ» (§ 443), «κουρσάριδες» (§ 454), «ἐφίορκους» (§ 473), «ψεῦτες», «λας τῆς μέσης», «ψαροπούλιδες», «ναῖτες κατεργάριδες» (§ 499), «κακοὺς χριστιανούς», «ἔργα τοῦ διαβόλου» (§ 537), «ἄπιστη γενεά», «ἄπιστον γένος» (§ 538), «τζιγαριστάδες» (§ 558), «ὑπερήφανους» (§ 593).

Μποροῦμε, ἀκόμη, νὰ θεωρήσουμε μέ ἀσφάλεια ὅτι ἤδη στά χρόνια αὐτὰ, τῆς ἐφηβείας του (1373-76), ὁ προικισμένος νοῦς τοῦ Λεοντίου φαίνεται πὼς ἀρχίζει ν' ἀποταμιεύει ὕλικό πού πολὺ ἀργότερα θὰ βρεῖ τὴν ὀργανικὴ του θέση μέσα στό ἔργο του. Τεκμήριο γι' αὐτό ἡ μαρτυρία του ὅτι ὁ θεῖος του παπὰ-Φίλιππος, ὁ ὁποῖος δολοφονήθηκε στά 1376, ὑπῆρξε προφορικὴ πηγὴ του γιὰ παλαιότερα ζητήματα.

Στά 1402, ὁ σαραντάρχουνας Λεόντιος κατέχει, μαζί μέ τὸν ἀδελφὸ του Νικόλα (ὁ ὁποῖος εἶχε ἤδη ἀνδραγαθήσει στὴν πολιορκία τῆς Κερύνιας στά 1374, εἶναι δηλαδή, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, τὸ λιγότερο 50 χρόνων), τὴ θέση τοῦ «γραμματικοῦ» στὴν ὑπηρεσία τοῦ Sir John de Nores.

Ἔτσι, στά 1426, εἶναι ἤδη κατὰ τὴν κρίση μου, ἓνα σεβάσμιο πρόσωπο, ἀνάμεσα στά 60 καί 65 του χρόνια, τὸ ὁποῖο ἔχει κερδίσει, ὅπως παλαιότερα ὁ πατέρας του (στά 1382), τὴν ὑπόληψη τῶν Φράγκων εὐγενῶν. Ἀπόδειξη ὅτι ὁ βασιλιάς Γιάννος τὸν ἔχει «μέ τὴν συντροφία του» κατὰ τὴν ἐκστρατεία στὴν Χοιροκοιτία (§ 674), ἀλλὰ ὄχι δίπλα του καί στό πεδίο τῆς μάχης (ὅπως λ.χ., ὁ Ἰάκωβος Α΄ εἶχε δίπλα του στὴν Κερύνεια, στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς μάχης, τὸν εἰκοσάχρονο τότε ἀδελφὸ του Νικόλα).

Ἐνῶ ὅταν πεθαίνει ὁ ρηγας Γιάννος, ὁ γιὸς του Ἰωάννης Β΄, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐνθρόνισή του (1432), θὰ ἐμπιστευτεῖ στόν σεβάσμιο καί ἐμπιστο Λεόντιο (ὁ ἀδελφός του Πέτρος Μαχαιρᾶς ἔχει συμβάλει στὴν καταστολὴ τῆς ἐξέγερσης τοῦ ρεῖ Ἀλέξη ὕστερα ἀπὸ τὴν πανωλεθρία στὴν Χοιροκοιτία), τὴν σοβαρὴ, ἀλλὰ ὄχι καί μακρινὴ (πρόκειται, οὐσιαστικά, γιὰ ταξίδι μερικῶν ὡρῶν), ἀποστολὴ τῆς πρε-

σβείας στὸν σουλτάνο τῆς Συρίας Imbrahim Beg.

Ὁ Λεόντιος βρῖσκεται στὸ ὑψηλότερο σημεῖο τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς του ἀνέλιξης, ἀλλὰ καὶ στὸ γέρας τοῦ βίου του (γύρω στὰ ἐβδομήντα του χρόνια). Φεύγει, λοιπόν, γιὰ τὴν πρεσβεία, μαζί μέ τόν Καστρίκιο, ἔχοντας κατά τὴ γνώμη μου, ὀλοκληρώσει καὶ τὸ γράψιμο τοῦ ἔργου του τὸ ὁποῖο ἀφοροῦσε ἕναν ἤδη συντελεσμένο ἱστορικό κύκλο πού ἔκλεισε μέ τὸ θάνατο τοῦ Γιάννου. Καὶ ὁ Λεόντιος δέν φαίνεται νὰ ἔτρεφε αὐταπάτες ὡς πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς πού ἦταν ταυτόχρονα καὶ ἡ δική του ἐποχή. Τούτῃ ἡ αἴσθησις τοῦ τέλους μιᾶς ἐποχῆς ὑποδηλώνεται, νομίζω, καὶ ἀπὸ τὴν ὀργανικά ὀλοκληρωμένη μορφή τοῦ ἔργου πού ἄφησε πίσω του φεύγοντας γιὰ τὴν ἀποστολή τῆς Πρεσβείας.

Ἄλλωστε, τὸ ὀριακό συμβᾶν τῆς καταστροφῆς στὴ Χοιροκοιτία, τὸ θεωρεῖ καὶ τὸ ἐρμηνεύει ὡς τὸ ἀναπόφευκτο τέλος μιᾶς σειρᾶς πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν λαθῶν κατά τὴν περίοδο πού ἀκολούθησε τὴ δολοφονία τοῦ Πέτρου Α΄ καὶ τὴ σύλληψη τοῦ Γιάννου ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς, ὡς τὸ φυσικό σημάδι ἐνὸς κόσμου πού βρισκόταν στὸ τέλος του.

Τὰ σημάδια δέν λαοῦν ψέματα, διατὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τὰ δοκιμάζουν ἀγωνίζονται πὼς εἶνε ἀλήθεια· οἱ σκύλλοι ἐγουριάσαν, οἱ πετεινοὶ ἐκράζαν ἀπὸ καιροῦ· οἱ κωρῶνες ἐγουργιάσαν, οἱ κουκουφιάδες εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὰ τειχόκαστρα ἐγουργιάσαν, ὡς που καὶ ἴπῃραν τὸν ρῆγα. Ὅμοίως τὴν αὐτὴν κυριακὴν ἐγένετον μία καταχνία, ὅτι πάντες ἐχάθην ὁ κόσμος. (§ 690)

Τέλος, ἡ στοχαστικὴ σύνεσις καὶ ἡ πικρὴ σοφία μέ τὴν ὁποία θεωρεῖ ὄλην αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, βεβαιώνει ὅτι τὸ ἔργο του γράφτηκε σὲ ὄριμη ἡλικία, στὴν τελευταία, ἅς ποῦμε, δεκαετία τῆς ζωῆς του. Πιὸ συγκεκριμένα στὸ διάστημα, ἀνάμεσα στὴν καταστροφὴ τῆς Χοιροκοιτίας (1426) καὶ στὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴν Μικρὰ Ἀσία (1432).

Τὴν πρώτη χρονολογία ὑποστηρίζει τὸ γεγονός ὅτι ἡ παράκλησή του, ἤδη στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου του, πρὸς τοὺς Ἅγίους τῆς Κύπρου νὰ μεσολαβήσουν στὸν «κύριον τὸν Θεόν» ὥστε «νὰ ἀποβγάλει τὴν αὐτὴ νήσον ἀπὸ τοὺς ἄθεους [Σαρακηνοὺς καὶ Τούρκους] <Αγαρηνοὺς>» (§ 32), προϋποθέτει, καθὼς τὸ ἔχει ἐπισημάνει ὁ Dawkins (Dawkins 1932, 16), τὴν τραγωδία τῆς Χοιροκοιτίας (βλ. καὶ Πιερῆς 1987, 132-33).

Ἐνῶ τὴ δεύτερη χρονολογία, ἐπιβεβαιώνει τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μαχαιρᾶς, ἔχοντας συνείδησις ὅτι ὀλοκλήρωσε τὸ ἔργο του, σταμάτησε νὰ συνθέτει στὰ 1432, ἀφοῦ στίς ἀνεπεξέργαστες σημειώσεις πού ἀκολουθοῦν τὴν περιγραφή τοῦ θανάτου τοῦ Γιάννου (καὶ ἀφοροῦν τὰ χρόνια 1432-1458), δέν ὑπάρχει καμιὰ μνεῖα γιὰ τὴν πρεσβεία τοῦ 1432, κάτι πού ἐνισχύει τὴν ὑπόθεσις ὅτι ἴσως προστέθηκαν ἀργότερα ἀπὸ κάποιον ἀντιγραφέα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(στήν ὁποία παραπέμπει τό κείμενο)

- Bertrand de La Broquière 1922: *Yoyage d'Outremer*, Publié et Annoté par Ch. Schefer. Paris: Ernest Leroux, Editeur.
- R. M. Dawkins 1932: *Leontios Makhairas, Recital concerning the Sweet Land of Cyprus entitled "Chronicle"*. Volume II, Edited with a Translation and Notes, Oxford: At the Clarendon Press.
- R. M. Dawkins 1945: *The Nature of the Cypriot Chronicle of Leontios Makhairas*, Oxford.
- Μιχάλης Πιερής 1987: «Σταθμοί τῆς Κυπριακῆς Λογοτεχνίας. Ἐξήγησις τῆς Γλυκείας Χώρας Κύπρου στήν Ἐπιτομήν τῆς Βασιλεύουσας», Παλίμνηστον 5 (Δεκ. 1987).
- K. N. Σάθας 1873: *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, Τόμος Β', Βενετία: Τύποις τοῦ Χρόνου.
- Λοῖζος Φιλίππου 1937: «Λεόντιος ὁ Μαχαιρᾶς», Στόν τόμο *Διαλέξεις περί τῶν κορυφαίων Φιλοσόφων καί Πεζογράφων*, Πάφος - Κύπρου.